

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр
«Методика обліку та аналіз дебіторської заборгованості за товарними операціями)»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Облік і оподаткування
спеціальності 071 Облік і оподаткування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 2
Назаренко А. С.
Керівник: Чіп Л. О.

Полтава – 2023 року

ЗМІСТ

	ст.
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ...	9
1.1. Економічний зміст, класифікація та оцінка дебіторської заборгованості за товарними операціями	9
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення	20
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ	26
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства	26
2.2. Облік дебіторської заборгованості за товарними операціями та відображення інформації у звітності	29
2.3. Податкові аспекти обліку дебіторської заборгованості за товарними операціями.....	41
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ	44
3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання	44
3.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості за товарними операціями.....	56
3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за товарними операціями та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства	64
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Умови військових дій в Україні є обставинами непереборної сили, на які суб'єкти господарювання не мають можливості впливати. Це ставить перед бухгалтерською службою важливе завдання – вести контроль за своєчасністю та повнотою оплати виставлених рахунків і дотримання договірних умов покупцями.

Умови воєнного конфлікту призводять до ситуацій, коли підприємство стикається з труднощами в стягненні боргів від своїх контрагентів. Дебіторська заборгованість покупців часто залишається непогашеною на довгий час. Збільшення суми непогашеної дебіторської заборгованості негативно впливає на фінансовий стан підприємства і може призвести до банкрутства. Прострочена дебіторська заборгованість порушує оборотність оборотних коштів і зменшує прибуток підприємства. Інструменти обліку та аналізу дебіторської заборгованості допомагають підприємствам ефективно управляти цими активами, зокрема шляхом вивчення структури заборгованості, визначення кредитних ризиків клієнтів, управління умовами кредитування та вживання заходів для зменшення простроченої заборгованості.

Зазначимо, що деякі українські адвокати, які захищають інтереси бізнесу, можуть намагатися використати ситуацію як можливість для визволення своїх клієнтів від виконання їхніх зобов'язань, посиляючись на той факт, що в Україні триває війна.

З іншого боку, деякі підприємці, які стурбовані поточними подіями, можуть припускати, що їхні боржники мають право не виконувати свої зобов'язання, принаймні до завершення війни.

Непогашена дебіторська заборгованість покупців становить серйозну загрозу для фінансового стану підприємства - продавця, оскільки це призводить до вилучення грошових коштів з обігу та загрожує безпеці фірми. Отже, актуальність питання обліку та аналізу дебіторської заборгованості в товарних операціях постійно зростає, оскільки ці розрахунки безпосередньо впливають

на фінансовий стан кожного підприємства.

Методика обліку та аналіз дебіторської заборгованості за товарними операціями актуальна тематика досліджень, а вагомий внесок у розгляд даного питання зробили такі вчені: Бержанір І. А., Бержанір А. Л. [1], Бурлан С. А. [3], Васільєва Л. М. [6], Гавриленко В. О. [8], Грицай О. І. [16], Дідоренко Т. В. [17], Єгорова О. В. [20], Кручак Л. В. [31], Ленко І. В. [33], Любар О. О. [36], Меліхова Т. О. [39], Назаренко А. [42], Одношевна О. О. [51], Плаксієнко В. [53], Реутова Ю. [67] та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних, методичних і практичних питань організації обліку та аналізу дебіторської заборгованості за товарними операціями на підприємстві, а також розробка шляхів її удосконалення.

Поставлена мета обумовила наступні завдання, що вирішуються у кваліфікаційній роботі:

- узагальнити теоретичні засади та практичний досвід обліку дебіторської заборгованості за товарними операціями, з’ясувати її економічний зміст, виходячи з чинної нормативно-правової бази;
- надати організаційно-економічну характеристику ПСП «XXX»;
- розкрити основні елементи облікової політики щодо дебіторської заборгованості;
- розкрити документальне оформлення обліку дебіторської заборгованості у розрізі її етапів та порядок організації синтетичного та аналітичного обліку товарної дебіторської заборгованості на ПСП «XXX»;
- провести аналіз стану дебіторської заборгованості на підприємстві.

Об’єкт і предмет дослідження. Об’єктом дослідження є теоретико-методичні засади, а також діюча практика обліку та аналізу дебіторської заборгованості підприємств аграрної сфери.

Предметом дослідження є облікові процедури відображення господарських операцій розрахунків з покупцями та замовниками та аналіз дебіторської заборгованості в приватному сільськогосподарському товаристві

«XXX» Полтавського району.

Методи дослідження. Для вивчення предмету дослідження в роботі застосовуються різні методи та прийоми аналізу, методи фінансового аналізу, загальнонаукові методи: діалектичний, системний підходи, метод індукції і дедукції, аналіз і синтез, а також прийоми зведення і групування, порівняння.

Інформаційною та правовою базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, офіційні статистичні матеріали, методичні матеріали, дані мережі Інтернет. Фактологічною основою проведеного дослідження є статті вітчизняних учених з проблем бухгалтерського обліку і аналізу розрахунків, а також дані бухгалтерського обліку та звітності ПСП «XXX».

Наукова новизна одержаних результатів.

1) встановлено, що найпоширенішими порушеннями пов'язаними з розрахунковими операціями є невизнання контролюючим органом реальності господарських операцій між платником і його контрагентами. Підставою для визнання реальності господарської операції є, перш за все наявність договору купівлі-продажу. Наведені рекомендації щодо ведення договірної політики можуть стати в нагоді для забезпечення виконання умов договору з контрагентом та запобігання ризикам виникнення спорів з податковим органом.

2) дослідження дебіторської заборгованості, як об'єкту обліку показав, що товарна дебіторська заборгованість є основним об'єктом на початковому і кінцевому етапах облікового процесу реалізації та отримання виручки у вигляді коштів. У зв'язку з цим побудова обліку дебіторської заборгованості повинна відповідати таким завданням: правильність ведення і відповідність даних синтетичного обліку аналітичному, ведення постійного контролю за станом дебіторської заборгованості за встановленими на підприємстві критеріями; правильність розрахунків за дебіторською заборгованістю (оплата коштами, векселями та ін.); правильність оцінки, за якою дебіторська заборгованість відбивається в обліку та ін.

3) побудовано алгоритм інвентаризації заборгованості, порядок документування та облікового відображення її результатів для удосконалення

процесу узгодження заборгованостей з контрагентами, підтвердження реальності розрахунків та уникнення помилок під час самого процесу проведення інвентаризації.

Практичне значення одержаних результатів. Рекомендації (щодо вдосконалення первинного та аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками, застосування резерву сумнівних боргів, постійного моніторингу сум дебіторської та кредиторської заборгованості) сприятимуть полегшенню практики обліку в діяльності підприємства.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися і одержали позитивну оцінку на наукових конференціях науково-практичних конференцій студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 3 тез (0,45 др. арк.) у матеріалах конференцій.

1. Договір як доказ реальності господарської операції. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін: Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції.* м. Полтава, 27 жовтня 2022 р. Полтава, 2022. С. 654 - 656.

2. Особливості обліку дебіторської заборгованості *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів: Збірник доповідей науково-практичних конференцій студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик,* випуск 14, 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 87 - 89.

3. Інвентаризація заборгованості: етапи, документування, відображення в обліку. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством :* Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. м. Полтава, 30 – 31 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 74 - 77.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

1.1. Економічний зміст, класифікація та оцінка дебіторської заборгованості за товарними операціями

У сучасних реаліях господарського життя для суб'єктів господарювання одним з найбільш пріоритетних питань бухгалтерського обліку є облік дебіторської заборгованості, що поєднують із загостренням економічної кризи країни. Нині підприємства вирішують особисті проблеми замість виконання зобов'язань перед партнерами. Цей випадок поєднаний із відблиском світової економічної кризи, проте і у нашій країні є заперечливі тенденції стосовно організації обліку та незадовільний стан контролю за виконанням договірних зобов'язань підприємства. Незалежно від обставин утворюється дебіторська заборгованість і уникнути її нереально [26].

Тому суб'єкту господарювання необхідно знаходити способи раціонального управління дебіторською заборгованістю, зокрема поліпшувати облік взаєморозрахунків та організації внутрішньогосподарського контролю тощо. У розвинених країнах світу звичайною вважають частку дебіторської заборгованості в активах підприємства орієнтовно 20 %. Про такі позитивні відсотки на підприємствах України можна тільки мріяти. Статистичні дані про фактичний розмір дебіторської заборгованості свідчить, що на більшості вітчизняних підприємств вона перевищує 50 %. Все це вказує на необхідність оптимізації, мінімізації дебіторської заборгованості та наступного наукового поліпшення управління нею, яке, на нашу думку, можливе через удосконалення окремих управлінських рішень, що безпосередньо пов'язано з обліком та економічним контролем. Існують різні підходи вчених щодо трактування сутності дебіторської заборгованості (табл. 1.1). На нашу думку, трактування дебіторської заборгованості першою групою авторів не досить повне, оскільки

дебітори можуть заборгувати підприємству не лише кошти, а й інші активи [2, 7, 11, 14, 26, 34, 37].

Таблиця 1.1

Наукові підходи щодо визначення сутності дебіторської заборгованості

Сутність дебіторської заборгованості	Автори
Дебіторська заборгованість – грошові кошти до оплати.	І. А. Бержанір
Дебіторська заборгованість – вимоги щодо оплати, тобто боргові вимоги є еквівалентом боргу тієї особи, на яку покладається виконання обов'язку.	Ю. А. Верига
Дебіторська заборгованість – права на повернення боргу.	О. М. Горбачова, Л. В. Лахай
Дебіторська заборгованість як кошти у розрахунках.	Н. В. Гудзь, П. В. Денчук, Р. В. Романів
Дебіторська заборгованість – як вкладення в оборотні кошти, які заборговані підприємству та виникли у результаті господарських взаємовідносин з ним.	А. О. Короткова, К. В. Ковтуненко
Дебіторська заборгованість – фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони.	О. О. Лисиченко, П. Й. Атамас, О. П. Атамас
Дебіторська заборгованість – безвідсоткова позика контрагентам.	А. П. Макаренко, Д. Ю. Левитська

Визначення довгострокової і поточної дебіторської заборгованості зображено на рис. 1.1. Особливістю визнання поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги є те, що вона визнається одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг.

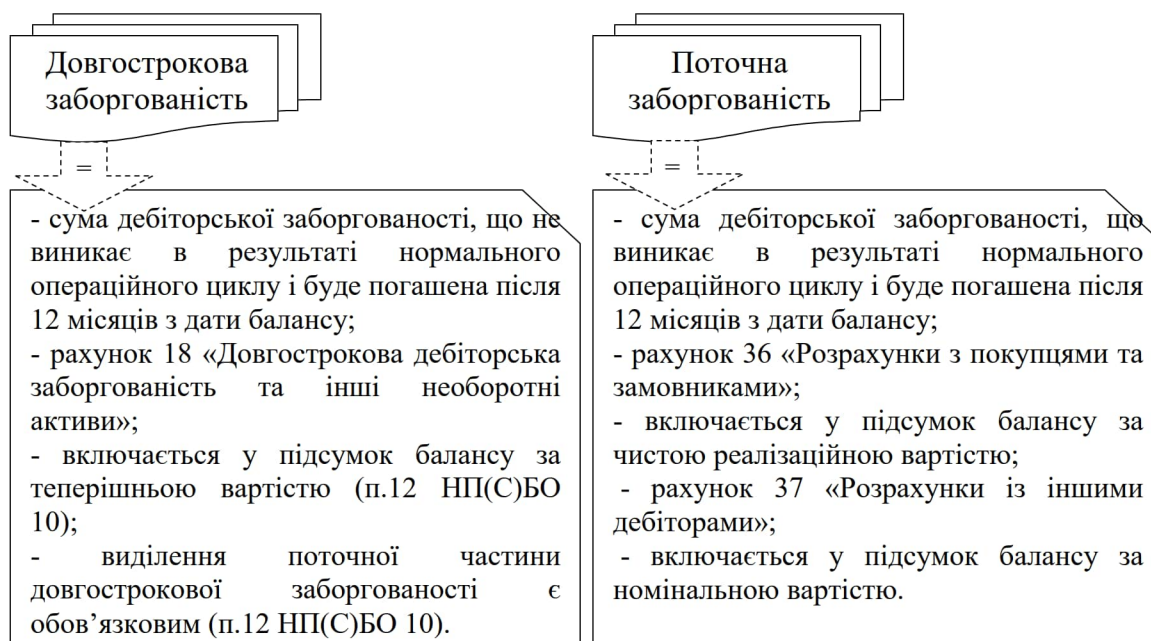

Рис. 1.1. Визначення довгострокової і поточної дебіторської заборгованості

Різниця між поточною і довгостроковою заборгованістю - поріг

12 місяців: 12-місячний термін рахується по строку погашення, який очікується чи очікувався по договірним умовам (табл. 1.2). Наприклад, якщо за договором строк погашення 3 місяці, але покупець не погасив заборгованість протягом року, то до складу довгострокової вона автоматично не переводиться. Для такої дії необхідно, щоб відбулося відтермінування заборгованості між покупцем і продавцем, наприклад, додатковою угодою до договору [50].

Таблиця 1.2

Відображення в обліку виникнення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дебет	Кредит	
Відвантажено товари покупцю, в т.ч. ПДВ	361	702	120000,00
Відображений ПДВ у вартості реалізації	702	641	20000,00
Отримана часткова оплата від покупця	311	361	60000,00
Залишок заборгованості переведено у статус довгострокової (по домовленості сторін) із погашенням рівними частинами – 20 тис. грн. на рік протягом трьох років та з врахуванням відсотків – 1000 грн на рік	183	361	60000,00
Заборгованість відкоригована, виходячи із теперішньої вартості (умовно), відображений дисконт	952	183	18000,00
Частина заборгованості переведена у стан поточної*	361	183	14000,00
Відображений дисконт визнаний у доходах разом із відсотками за відстрочку платежу*	373	733	7000,00
Отримана оплата за частину боргу*	311	361	21000,00
Відображено залік щодо амортизації дисконта*	361	373	7000,00
*Проведення повторюються протягом 3х років до повного погашення заборгованості			

Відтак, дебіторська заборгованість є активом, визнається (без списання), поки відповідає ознакам активу; - при «погіршення якості» має статус спочатку сумнівної, потім безнадійної; - вартість сумнівної заборгованості може коригуватися резервом сумнівних боргів (п. 7 – 10 НП(С)БО 10); - безнадійна заборгованість підлягає списанню за рахунок резерву (Дт 38) на витрати (Дт 944). Для організації обліку та аналізу розрахунків з дебіторами важливе місце посідає її класифікація, від правильності обраних класифікаційних ознак буде залежати не лише порядок її обліку, а й ефективності управління нею [43].

Під класифікацією дебіторської заборгованості розуміють групування

розрахунків з дебіторами за певними ознаками залежно від певних критеріїв чи для досягнення певних цілей [44]. Дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- за контрагентами. В підприємствах така класифікація відбувається в розрізі договорів з покупцями, рахунків-фактур тощо. В автоматизованій програмі можна обрати певного контрагента і сформувати інформацію тільки по розрахунках які з ним відбувалися в хронологічному порядку, за документами, платежами, податковим зобов'язанням з ПДВ тощо;

- зв'язок із нормальним операційним циклом та терміном погашення. При розрахунках з покупцями та виникненням боргу обов'язково необхідно вказувати термін в який буде такий борг погашений. Для цього на підприємствах доцільно класифікувати за термінами, наприклад до 3 місяців, від 3 до 6, від 6 до 9, від 9 до 12;

- об'єкти, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів. В розрізі видів продукції, виробничих запасів, необоротних активів утримуваних для продажу, робіт, послуг тощо вести облік заборгованостей дебіторської заборгованості;

- платоспроможність дебітора. Виконання такої класифікації можливе при застосуванні описаної вище методики про експрес-аналіз контрагента. Отже, дебіторську заборгованість класифікують за різними ознаками, але найчастіше її класифікують за однією певною ознакою в межах плану рахунків. Це зумовлено тим, що облік в Україні регламентований. В результаті проведеного дослідження можна зробити висновки про те, що існують певні проблеми при їх класифікації, зокрема [10]:

- відсутність єдиного комплексного підходу при розробці різних типів класифікації дебіторської заборгованості;

- немає чіткого шляху формування та пошуку ознак, які б дозволяли проводити більш чітку класифікацію;

- недостатньо вивчена і досліджена така складова зобов'язань дебіторів як довгострокова заборгованість. Дебіторська заборгованість, по об'єктах виникнення зображено на рис. 1.2 [58].

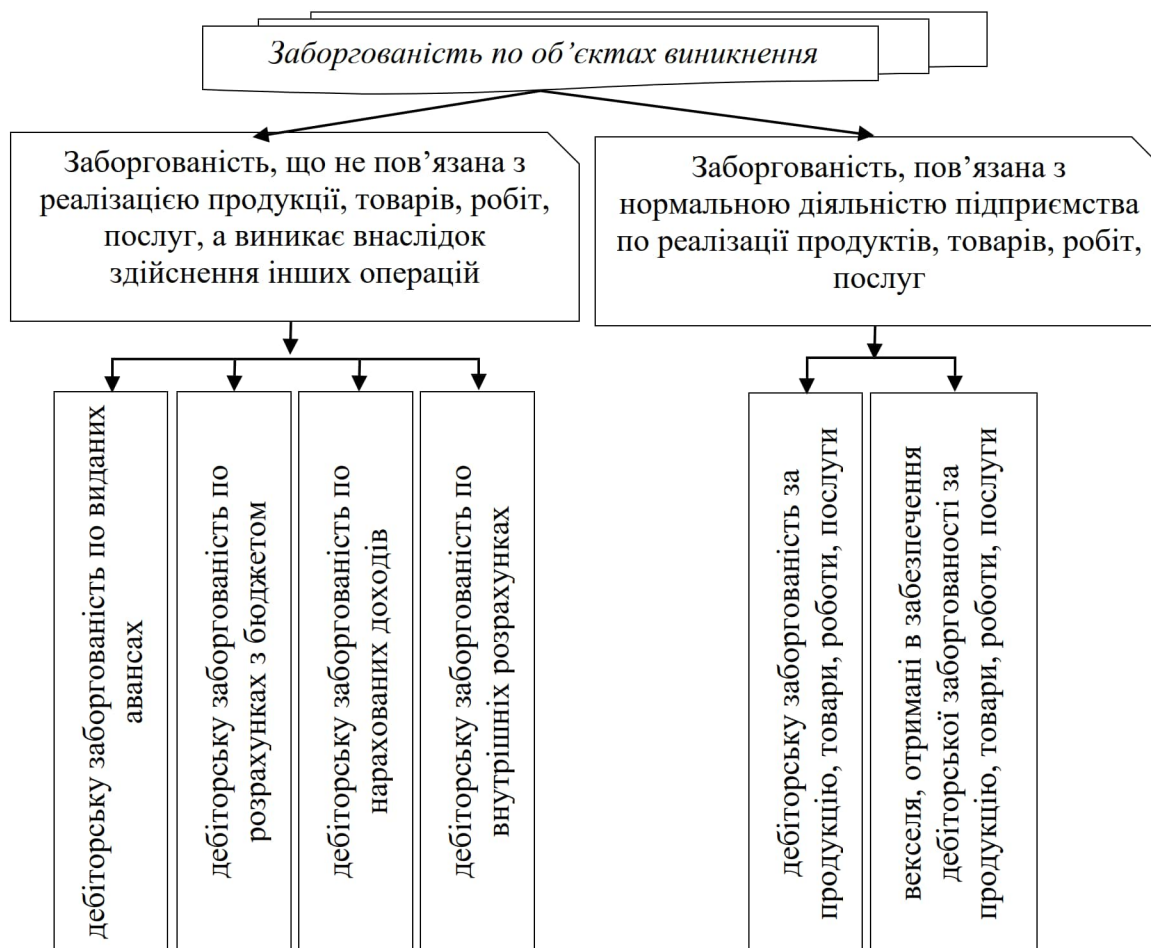

Рис. 1.2. Дебіторська заборгованість по об'єктах виникнення

Головні правила для обліку дебіторської заборгованості

- дебіторська заборгованість відображається у обліку, якщо вона є активом;
- облік заборгованості із покупцями та замовниками ведеться у розрізі валют (гривня, іноземна валюта);
- на дату балансу важлива класифікація заборгованості як поточної та довгострокової, в тому числі виділення поточної частини довгострокового боргу – це впливає на її оцінку (визначення резерву сумнівних боргів, дисконтування заборгованості) (рис. 1.3);
- у платників ПДВ сума розрахунків завжди включає ПДВ, тобто відображається сума із ПДВ;
- вірна структура заборгованостей у балансі дозволяє провести адекватний аналіз фінансових показників підприємства.

Для теми дослідження інтерес представляє заборгованість за товари, роботи, послуги, тому на рис. 1.3 розглянуто тлумачення понять «замовник» та «покупець» у економічній літературі [32].

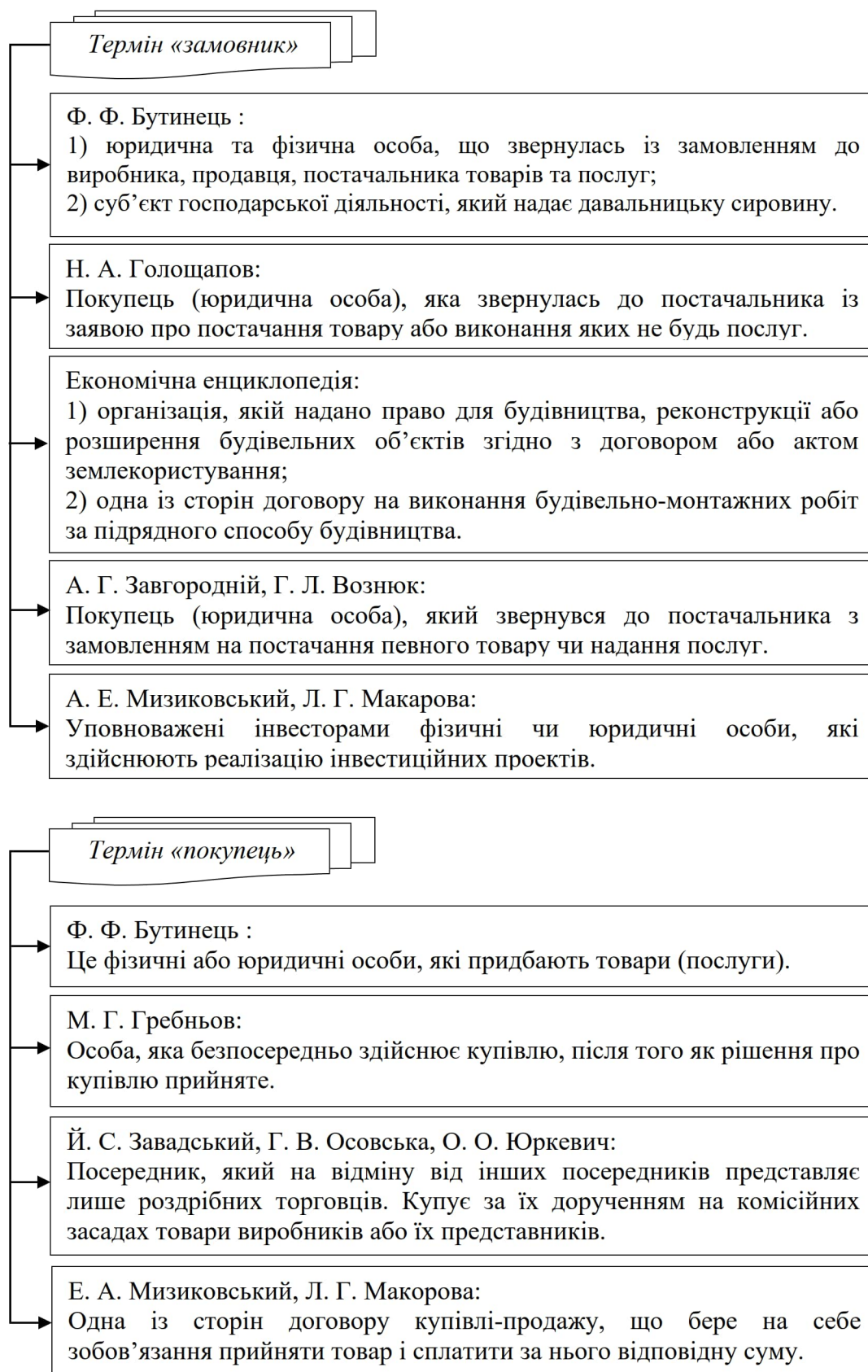

Рис. 1.3. Підходи до визначення термінів «замовник» та «покупець»

В загальній системі розрахунків одне з важливих місць займають розрахунки з покупцями, які мають певну специфіку таких елементів, як об'єкт, суб'єкт і механізм розрахунків (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Характеристика форм прояву розрахунків з покупцями за різними аспектами

У НП(С)БО 10 визначено методи оцінки дебіторської заборгованості при зарахуванні її на баланс, на дату складання звітності та при списанні з балансу як безнадійної. Дебіторська заборгованість як складова елементу фінансової звітності має визнаватися і відображатися у звітності в сумі, яка визначається з урахуванням оцінки дебіторської заборгованості в поточному обліку [46]. Порівняння дебіторської заборгованості (за певними ознаках) за НП(С)БО та МСФЗ представлено у додатку А.1.

Поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг і оцінюється за первісною вартістю [50].

У випадку відстрочення платежу з виникненням від цього різниці між

справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів, що підлягають отриманню за товари, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (відсотками) в період її нарахування.

У момент визнання монетарна заборгованість оцінюється за справедливою вартістю, основою для її визначення є ринкові ціни. Найголовнішим критерієм віднесення дебіторської заборгованості до тієї чи іншої групи є форма її погашення. Резерв сумнівних боргів – рахунок бухгалтерського обліку резервів, що створюються на покриття поточної заборгованості покупців і замовників, яка, ймовірно, не буде погашена в майбутньому [50]. Резерв сумнівних боргів формується підприємством на дату балансу. Одночасно величина резерву збільшує витрати звітного періоду [27].

Національною методологією обліку передбачається визначення резерву сумнівних боргів із застосуванням абсолютної суми сумнівної заборгованості або коефіцієнта сумнівності. За строками виникнення та ознаками впевненості у погашенні дебіторську заборгованість для розрахунку резерву сумнівних боргів можна поділити на групи (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Особливості відображення в обліку дебіторської заборгованості для
розрахунку резерву сумнівних боргів**

Назва	Визначення	Відображення в обліку
1	2	3
Нормальна (поточна) дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка виникає у ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу	Визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю
Нормальна (довгострокова) дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка не виникає у ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу	Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються проценти, відображається в балансі за теперішньою вартістю. Та частина довгострокової дебіторської заборгованості, що підлягає погашенню протягом 12 місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості

1	2	3
Сумнівна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є сумніви стосовно її повернення боржником	Класифікується за строками погашення, що минули, і встановлюється коефіцієнт сумнівності для кожної групи
Безнадійна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності	Виключається з активів з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів на інші операційні витрати (п. 11 НП(С)БО 10)

За даними дослідження потрібно відзначити, що використання абсолютної суми сумнівної заборгованості є методом умовного визначення резерву та його використання буде доцільним лише у випадку існування ненавмисної дебіторської заборгованості, тимчасові фінансові труднощі контрагентів, оскільки навмисна дебіторська заборгованість виникає внаслідок заздалегідь запланованих махінацій контрагентів та з умисної несплати за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги.

Отже, формування резерву сумнівних боргів є скоріше обов'язковою вимогою, ніж добровільною процедурою.

Приклад 1. Станом на 30.09.2022 ПСП «ХХХ» має поточну дебіторську заборгованість: Контрагент ТОВ «Смарагд» - за поставлені товари у сумі 500 000 грн, термін оплати 30.09.2022; Контрагент ТОВ «Садочок» - за реалізовану продукцію в сумі 120 000 грн, термін оплати 31.08.2022; Контрагент ТОВ «Паприка» - за здані роботи в сумі 500 000 грн, термін оплати 30.06.2022.

У наказі про облікову політику визначено, що дебіторська заборгованість стає сумнівною, якщо термін прострочення оплати складає 90 календарних днів із дати, встановленої у договорі.

Отже, на дату балансу (30.09.2022) нараховуємо в обліку РСБ в сумі 500000 грн, оскільки лише заборгованість Контрагента «Паприка» відповідає критеріям сумнівності.

Якщо є правила, то мають бути санкції за їх невиконання. ПКУ не передбачає штрафів за порушення правил формування резерву сумнівних боргів, у Кодексі про адміністративні правопорушення є низка санкцій, які можуть бути застосовані безпосередньо до посадових осіб підприємства [54]. Розглянемо їх детальніше в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Штрафні санкції за не створення резерву сумнівних боргів або створення його з порушеннями

Вид порушень	Хто має право накладати штраф	Стаття Кодексу про адміністративні правопорушення	Розмір штрафу
Порушення встановленого порядку бухгалтерського обліку	Органи державного фінансового контролю	Ст. 1642	від 136 до 255 грн
Повторно вчинені дії особою, на яку протягом року вже накладалося адміністративне стягнення за те саме порушення			від 170 до 340 грн
Викривлення показників фінансової звітності (не нарахування або некоректне нарахування резерву сумнівних боргів)	Органи статистики	Ст. 1863	від 170 до 255 грн.
Повторно вчинені дії особою, на яку протягом року вже накладалося адміністративне стягнення за те саме порушення			від 255 до 340 грн
Порушення встановленого порядку податкового обліку	Органи державної податкової служби	Ст. 1631	від 85 до 170 грн.
Повторно вчинені дії особою, на яку протягом року вже накладалося адміністративне стягнення за те саме порушення			від 170 до 255 грн

Приклад 2. Коефіцієнт сумнівності дебіторської заборгованості становить 0,0006 (21000 : 33000000). Чистий дохід за 2023 рік – 18000000 грн. Сума резерву за 2023 рік - 18000000 грн x 0,0006 = 10800 грн. Вхідне сальдо р. 38 – 10000 грн.

Вихідне сальдо р. 38 – 20800 грн. (10000 + 10800), без врахування списання заборгованості (табл. 1.5). Розрахунок: Гр. 1 – 9000 : 12000000 = 0,00075 Гр. 2 – 6800 : 220000 = 0,030909 Гр. 3 – 5200 : 15000 = 0,346667.

Таблиця 1.5

Коефіцієнт сумнівності дебіторської заборгованості

Рік	Чистий дохід від реалізації, грн			Сума безнадійної ДЗ, грн		
2020	8 000 000			5 000		
2021	10 000 000			7 000		
2022	15 000 000			9 000		
Разом	33 000 000			21000		
Дата балансу	Сальдо ДЗ по групах, грн			Безнадійна заборгованість по групах, грн		
	1	2	3	1	2	3
31.12.2020	2000000	50000	5000	2000	1800	1200
31.12.2021	4000000	70000	3000	3000	1500	2500
31.12.2022	6000000	100000	7000	4000	3500	1500
Разом	12000000	220000	15000	9000	6800	5200
31.12.2023	8000000	75000	20000	-	-	-

Сума резерву: $8000000 \times 0,00075 + 75000 \times 0,030909 + 20000 \times 0,346667 = 15252$ грн. Вхідне сальдо р. 38 – 10000 грн. Вихідне сальдо р. 38 – 15252 грн.

Приклад 3. Вхідне сальдо резерву – Кт 38 - 10 тис. грн. За результатами звітнього періоду підлягає списанню за рахунок резерву сума безнадійної заборгованості - 5 тис. грн, Сума дебіторської заборгованості, під яку створюється резерв, - 8095000 грн (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Резерв сумнівних боргів

Зміст запису	Дебет	Кредит	К-т сумнівності за ДЗ	К-т сумнівності у доході
Вхідне сальдо р. 38	-	38	10000	10000
Списання безнадійної заборгованості	38	361	5000	5000
Коригування залишку резерва	944	38	10252	10800
Вихідне сальдо р. 38	-	38	15252	15800
Чиста реалізаційна вартість ДЗ у балансі	-	-	8079748	8079200

Закон від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» вніс зміни до Цивільного кодексу щодо строків давності. Так, розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу доповнено п. 19.

Нова норма передбачає, що на період дії воєнного і надзвичайного стану продовжуються строки позовної давності.

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

Питанням організації обліку та аудиту розрахунків з покупцями і замовниками присвячені праці провідних вітчизняних та іноземних науковців.

Євлаш Т. О. здійснено аналіз документального забезпечення обліку дебіторської заборгованості з розробкою пропозицій щодо їх удосконалення. Зокрема, на першому етапі автор виділив види заборгованості дебіторів з узагальненням первинних документів та облікових регістрів; на другому – згруповано регістри обліку з характеристиками їх призначення; третій – розкрито особливості складання Відомості 3.1; на четвертому – автор подав свою інтерпретацію Відомості 3.4.1 щодо рахунку 34 [19].

Гордополов В. Ю., зазначає, що формування акту звірки розрахунків передбачено Положенням № 879 як елемент процесу інвентаризації Підприємство може у будь-який момент проводити звірку розрахунків із контрагентами [12]. Стандартизованої форми акту не існує, але більшість бухгалтерських програм дають цей акт як «вбудовану» форму. Також можна користуватися Актом, який затверджений Наказом № 572, але здебільшого для інвентаризації всіх розрахунків із контрагентами.

Для звірки необхідно вивести обороти та сальдо розрахунків з контрагентом. Зазвичай це рахунки: 361 (покупці), 371 (аванси видані), 377 (інші дебітори) – для дебіторської заборгованості; 631 (постачальники), 681 (аванси отримані), 685 (інші кредитори) – для кредиторської заборгованості.

Акт звірки розрахунків складаємо у 2-х екземплярах (примірниках), один залишається у дебітора, інший кредитору (рис. 1.5).

Укладається додаткова угода до договору про прощення боргу. Складається протокол прощення боргу із посланням на ст. 605 ЦКУ [76] та зазначенням про відсутність взаємних претензій та зобов'язань. Прощена заборгованість списується на витрати (ДЗ, Дт 944) та дохід (КЗ, Кт 717) у періоді підписання протоколу.

Акт звірки взаєморозрахунків № 36							
02.09.2022 р.				м. Полтава			
Акт складений між ТОВ «Старт» і ПСП «XXX» про те, що обороти по взаємних розрахунках з постачання товарно-матеріальних цінностей за серпень 2022 р. та залишок заборгованості на тридцять перше липня 2022 р. становлять:							
№	Підтвердний документ		За даними ТОВ «Старт» (кредитор)		За даними ПСП «XXX» (дебітор)		Розбіжності
	дата	назва і номер документа	Дт	Кт	Дт	Кт	
	Сальдо на 01.06.2021 р.		10000	—	—	10000	—
1	03.08.22	Платіжне доручення № 186	—	10000	10000	—	—
2	06.08.22	Видаткова накладна № 147	28000	—	—	28000	—
3	10.08.22	Платіжне доручення № 198	—	20000	20000		—
4	24.08.22	Видаткова накладна № 200	5000	—	—	5000	—
	Обороти за період		33000	30000	30000	33000	—
	Сальдо на 31.08.2022 р.		13000,00	—	—	13000	—
За результатами звірки взаєморозрахунків встановлено, що ТОВ «Старт» винне ПСП «XXX» 13000,00 грн (Тринадцять тисяч грн 00 коп.).							
Розбіжностей не виявлено.							
Строк повернення підписаного акта: 04.09.2022 року включно.							
Строк погашення заборгованості: 14.09.2022 року включно.							
Акт підписали:							
від ПСП «XXX»				від ТОВ «Старт»			
директор підпис				директор підпис			
головний бухгалтер підпис				головний бухгалтер підпис			

Рис. 1.5. Акт звірки взаєморозрахунків

За договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Відступлення права вимоги: залік розрахунків по номіналу

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дебет	Кредит	
1	2	3	4
Нарахований дохід від реалізації товару	361	702	2400,00
Відображений ПДВ у вартості реалізації	702	641	400,00
Списана собівартість товару	902	281	1500,00
Заборгованість відступлена новому кредиторові у сумі 2400 грн.	377	361	2400,00
Отримано оплату за уступку від нового кредитора	311	377	2400,00

Продовж. табл. 1.7

1	2	3	4
ВІДСТУПЛЕННЯ ПРАВА ВИМОГИ: облік у нового кредитора та боржника			
У нового кредитора			
Отримано право вимоги від первісного кредитора	377	685	2400,00
Сплачено кошти за отримані вимоги	685	311	2400,00
Отримано гроші від боржника	311	377	2400,00
У боржника			
Отримано товар від продавця	281	631	2400,00
Відображено ПДВ у вартості товару	641	631	400,00
Відображено заміну кредитора	631	685	2400,00
Сплачено новому кредиторіві	685	311	2400,00

Факторинг – це фінансова послуга. Новим кредитором по договору факторинга може бути лише фінансова установа, зокрема банк. Договір стосується лише грошової вимоги (передається тільки грошова вимога). Фактор передає або зобов'язується передати клієнту грошові кошти (по суті це є фінансування під грошові вимоги). Фактор здійснює операцію за винагороду (оцінка заборгованості, що передається, зазвичай є із дисконтом) (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Відступлення права вимоги: залік розрахунків із дисконтом

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дебет	Кредит	
Нарахований дохід від реалізації товару	361	702	2400,00
Відображений ПДВ у вартості реалізації	702	641	400,00
Списана собівартість товару	902	281	1500,00
Заборгованість відступлена новому кредиторіві у сумі 1800 грн	377	361	1800,00
Отримано оплату за уступку від нового кредитора	311	377	1800,00
Частина непогашеної заборгованості списана на витрати	944, 949	361	600,00
Відступлення права вимоги: облік у нового кредитора та боржника			
У нового кредитора			
Отримано право вимоги від первісного кредитора	377	685	1800,00
Відображено дохід від отриманих вимог (на суму дисконту)	373	733	600,00
Сплачено кошти за отримані вимоги	685	311	1800,00
Отримано гроші від боржника	311	377, 373	2400,00
У боржника			
Отримано товар від продавця	281	631	2000,00
Відображено ПДВ у вартості товару	641	631	400,00
Відображено заміну кредитора	631	685	2400,00
Сплачено новому кредиторіві	685	311	2400,00

Аналіз досліджень щодо питань обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками представлено у додатку А.2.

Костюнік О. В. Розглядає основні неточності в обліку розрахунків за товарною дебіторською заборгованістю. Автор пропонує вести окремий субрахунок до рахунку 37, його назва «Розрахунки з факторингу». Крім того, автором зазначено, що на підприємствах України не використовується внутрішній контроль чи аудит заборгованості, незважаючи на його переваги, тому його пропозиція – створення відділу внутрішнього контролю. Також науковець виділяє один з шляхів удосконалення розрахунків – здійснення бухгалтером моніторингу та аналізу заборгованості для покращення ефективності контролю [28].

Максімова В. Ф. говорить про проблему перекрученню інформації про дебіторську заборгованість і пропонує субрахунок 363 інтерпретувати як розрахунки з учасниками об'єднань підприємств. Сальдо за рахунком 363 автор рекомендує відображати у «Балансі (Звіті про фінансовий стан)» по рядку - заборгованість із внутрішніх розрахунків» [38].

Зазначає, Гордополов В. Ю., про проблему нарахування бонусів та відображення в обліку. Бонус - це:

- 1) додаткова винагорода, премія;
- 2) додаткова цінова знижка, яка надається постійним покупцям;
- 3) комісійна винагорода за надання послуги з купівлі або продажу товару [12].

Взаємозв'язок економічної, правової та облікової сутності надання знижки покупцю (замовнику) наведено на рис. 1.6.

При продажу товару, по якому відображається нарахування бонусу і підлягає отриманню повна вартість товару, – по Кт рахунка 70 відображається така сума повністю, без зменшення на суму нарахованого бонусу. При продажу товару, в оплату якого списується бонус, – по Кт 70 рахунка відображається вартість товару за вирахуванням бонусу. Собівартість товару і в першому, і в другому випадку відображається повністю по Дт рахунка 90. Якщо товар

повністю оплачується за рахунок бонусів, то по Кт 70 нічого не відображають, але собівартість реалізації відображають у повному обсязі.

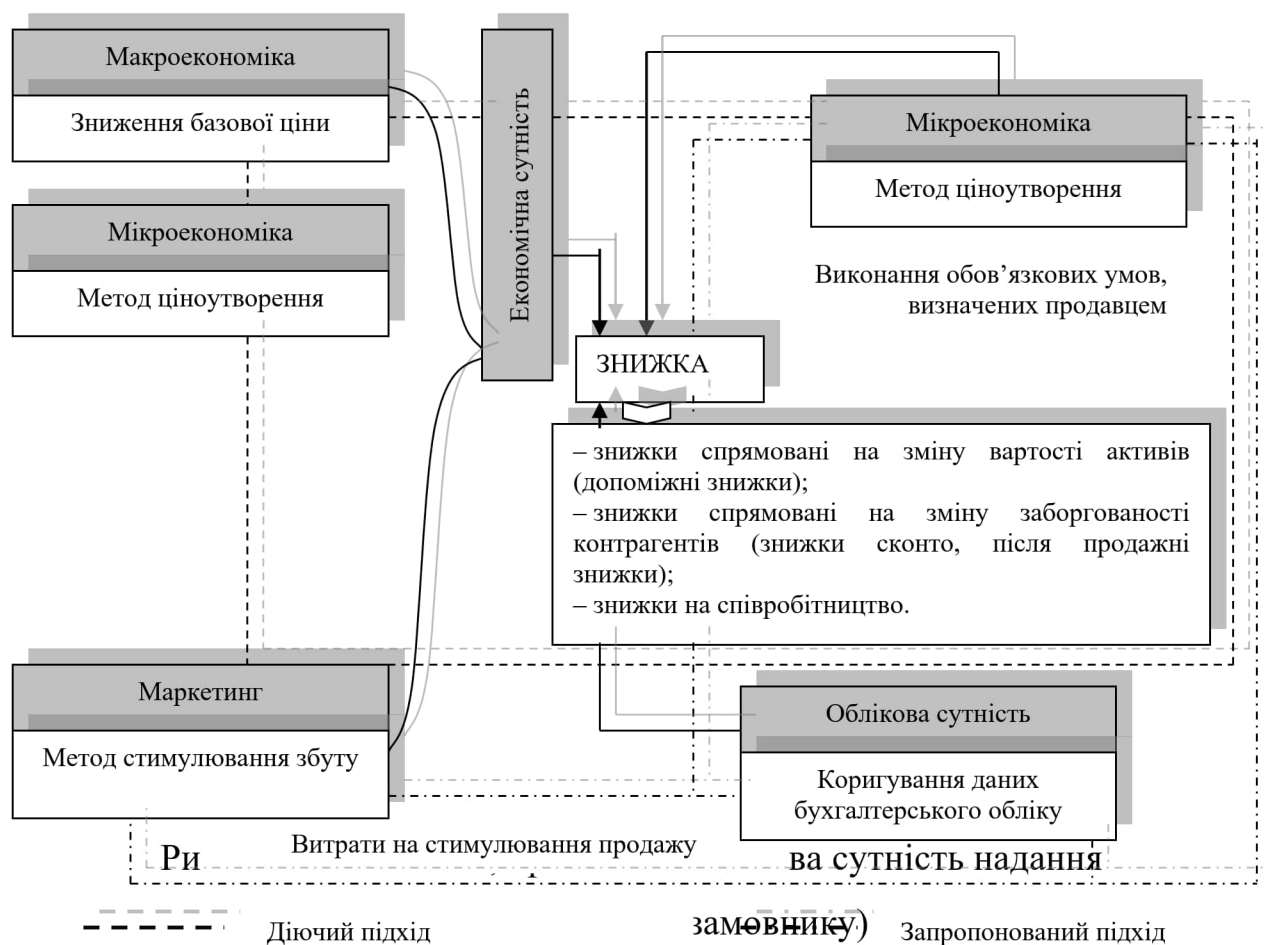

Рис. 1.6. Взаємозв'язок економічної, правової та облікової сутності надання знижки покупцю (замовнику)

Такий товар не буде вважатися безоплатно наданим, оскільки його вартість була сплачена нарахованими бонусами. Приклад. За умовами торговельної мережі, кожному покупцю при кожній покупці нараховується 2 % від суми оплати, яку він зможе використати для сплати за товар, починаючи з другого дня протягом одного року. Покупець ПСП «XXX» придбав товар вартістю 1200,00 грн, у т.ч. ПДВ – 200,00 грн. Нараховані бонуси складуть: $1200 * 2\% = 24,00$ грн. Трохи згодом покупець прийшов до торговельної мережі і придбав товар вартістю 600,00 грн, у т.ч. ПДВ – 100,00 грн. Готівкою він заплатив суму $600,00 - 24,00 = 576,00$ грн. При цьому йому знову був нарахований бонус: $576,00 * 2\% = 11,52$ грн. При прийнятті рішень щодо

здійснення продажу продукції (товарів, робіт, послуг) та стимулювання покупців має місце знижка.

Гордополов В. Ю. зазначає, що сума наданих після дати реалізації знижок покупцям та інші суми, що підлягають вирахуванню з доходу, відображаються за Дт субрахунку 704 «Вирахування з доходу» [12].

При наданні знижки одночасно зменшується дебіторська заборгованість покупця, що відображається записом за Дт субрахунку 704 у кореспонденції з Кт, наприклад, субрахунку 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями». За Кт субрахунку 704 відображається списання дебетових оборотів на рахунок 79 «Фінансові результати».

Підприємства-продавці можуть надавати знижки не лише після дати реалізації, а й у момент реалізації товарів, що є характерним для підприємств роздрібної торгівлі. Якщо знижки надаються у мить продажу товарів, то вони не відображаються на рахунках бухгалтерського обліку, а підприємство-продавець відображає виручку від продажу товарів за Кт рахунку 702 «Дохід від реалізації товарів» уже з урахуванням наданих знижок.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Приватне сільськогосподарське підприємство «ХХХ» (далі – ПСП «ХХХ») зареєстроване Виконкомом Полтавської міської Ради Розпорядженням 19.09.2001 р. номер запису: 15771200000003391 ПСП «ХХХ» є самостійним господарюючим статутним суб'єктом, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку, заснованим рішенням засновника на його власності з правом найняття робочої сили.

При здійсненні господарської діяльності ПСП «ХХХ» керується Конституцією України, чинними Кодексами України, Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Національними НП(С)БО, Статутом (додаток Б) та іншими чинними нормативно-правовими актами України.

Юридична адреса компанії Приватне сільськогосподарське підприємство «ХХХ»: Україна, 38710, Полтавська область, Полтавський район.

Засновниками ПСП «ХХХ» є ХХХХХХХХХХ розміром статутного внеску 10 000,00 грн (100 %).

Тип бенефіціарного володіння: прямий вирішальний вплив. Форма власності: приватне підприємство. Приватне сільськогосподарське підприємство «ХХХ» присвоєно код ЄДРПОУ 31494075.

Метою діяльності ПСП «ХХХ» є виробництво товарної с/г продукції, її переробки і реалізація, насичення ринку якісними товарами та послугами, інші види господарської діяльності для отримання прибутку.

Основним видом діяльності є:

- 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Інші:

- 01.45 Розведення овець і кіз;
- 01.46 Розведення свиней;
- 01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві;
- 46.32 Оптова торгівля м'ясом і м'ясними продуктами;
- 46.38 Оптова торгівля іншими продуктами харчування, у тому числі рибою, ракоподібними та молюсками;
- 47.22 Роздрібна торгівля м'ясом і м'ясними продуктами в спеціалізованих магазинах;
- 47.23 Роздрібна торгівля рибою, ракоподібними та молюсками в спеціалізованих магазинах;
- 36.00 Забір, очищення та постачання води.

ПСП «XXX» має відокремлене майно, може від свого імені набувати прав і нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем в суді, арбітражному суді, а також має самостійний баланс, розрахунковий рахунок в банку, печатку зі своїм найменуванням.

ПСП «XXX» самостійно: визначає облікову політику підприємства; обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них з дотриманням єдиних засад, встановлених цим чинним законодавством, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних; розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів; затверджує правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку; може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з наступним включенням їх показників до

фінансової звітності підприємства.

При цьому враховують, що сформована підприємством облікова політика щодо дебіторської заборгованості досить суттєво впливає на величину показників фінансового стану та результати діяльності підприємства.

Наведемо основні напрямки формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості, які повинні бути висвітлені в наказі про облікову політику (рис. 2.1).

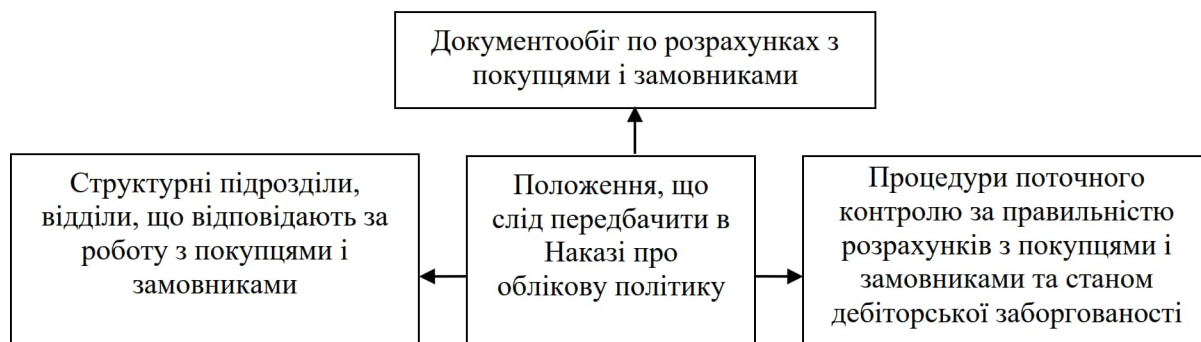

Рис. 2.1. Основні положення щодо обліку розрахунків з покупцями і замовниками, що наводяться в наказі про облікову політику

До Наказу про облікову політику, на ПСП «XXX» потрібно включити порядок створення резерву сумнівних боргів (додаток В). Елементи облікової політики представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Елементи облікової політики щодо дебіторської заборгованості

Об'єкт	Елементи, які відображаються в обліку
Дебіторська заборгованість та зобов'язання	Порядок визнання, оцінки та обліку.
	Порядок аналізу платоспроможності.
	Порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості.
	Порядок обліку цільового фінансування.
	Критерії класифікації дебіторської заборгованості.
	Порядок обліку дебіторської заборгованості, щодо якої ведуться судові рішення.

Основними завданнями бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками ПСП «XXX» є: своєчасне і правильне оформлення операцій по розрахунках; контроль над дотриманням форм розрахунків, встановлених в договорах; своєчасна звірка розрахунків з дебіторами для виключення

простроченої заборгованості; організація передачі інформації з облікових реєстрів до центральної бухгалтерії (головному бухгалтеру) для її відображення в звітності.

В результаті проведених досліджень теоретичних та практичних аспектів формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість можна зробити висновок про те, що в наказі про облікову політику підприємства необхідно відображати інформацію щодо неї як в частині методології обліку, так і в організаційній частині.

2.2. Облік дебіторської заборгованості за товарними операціями та відображення інформації у звітності

Відображення розрахункових операцій з покупцями та замовниками в системі рахунків бухгалтерського обліку здійснюється на підставі господарських договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції.

У ПСП «ХХХ» взаємовідносини з контрагентами починають з укладанням юридичних договорів на продаж або придбання товарів, продукції, а також підряду на надання послуг або виконання робіт. Розглянемо детальніше документальне оформлення розрахунків з покупцями, замовниками та іншими дебіторами.

Накладна є основою для оприбуткування товарно-матеріальних цінностей підприємством - одержувачем, а також одночасно є підґрунтям для списання їх у підприємства - відправника.

Накладна є підставою для дозволу на вивіз із території постачальника продукції, а також для їх обліку (рис. 2.2).

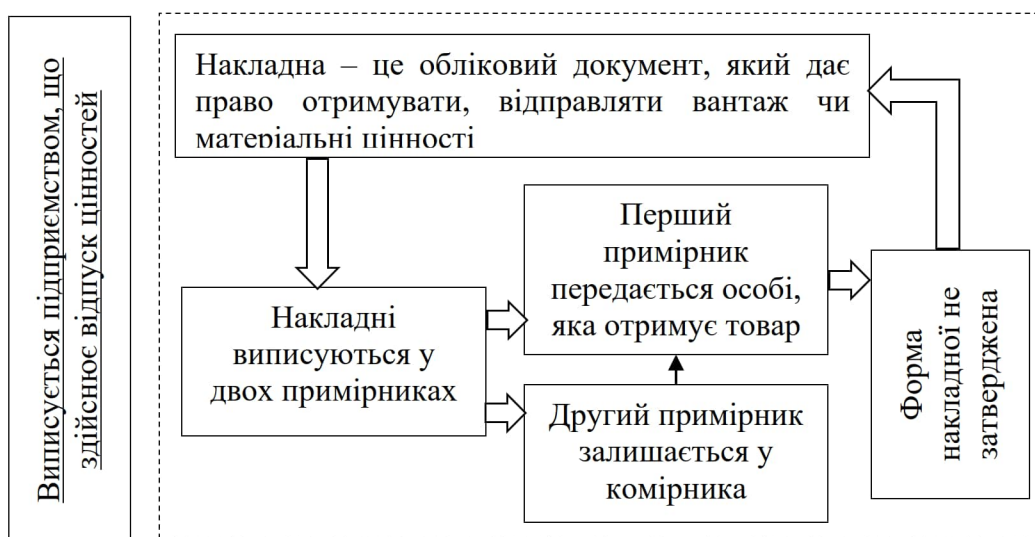

Рис. 2.2. Основні аспекти первинного документу Накладна

У разі доставки продукції покупцеві автотранспортом постачальника або транспортних організації, продавець оформляє товарно-транспортну накладну.

При виконанні робіт (будівельних, ремонтних та ін.) у договорі на їх виконання також відображення зобов'язання замовника щодо прийняття виконаних робіт, порядку й термінів їх оплати.

Прийнята робота має бути оформлена актом відповідної форми, який підписується представником замовника і виконавця або комісією, з обов'язковим посвідченням підписів представників печаткою замовника і виконавця.

Товарно-транспортна накладна – це складний комбінований первинний документ, який містить три розділи: у першому розділі зазначається відомості про вантаж; другий розділ містить інформацію про вантажно-розвантажувальні роботи; третій розділ складається з інших відомостей. Платники податку на додану вартість разом з первинними документами на відвантаження продукції покупцю виписують податкову накладну і відповідним чином її реєструють.

Облік товарної дебіторської заборгованості ПСП «ХХХ» веде, використовуючи рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» (рис. 2.3). Схема обліку розрахунків з покупцями та замовниками представлено у додатку Г.

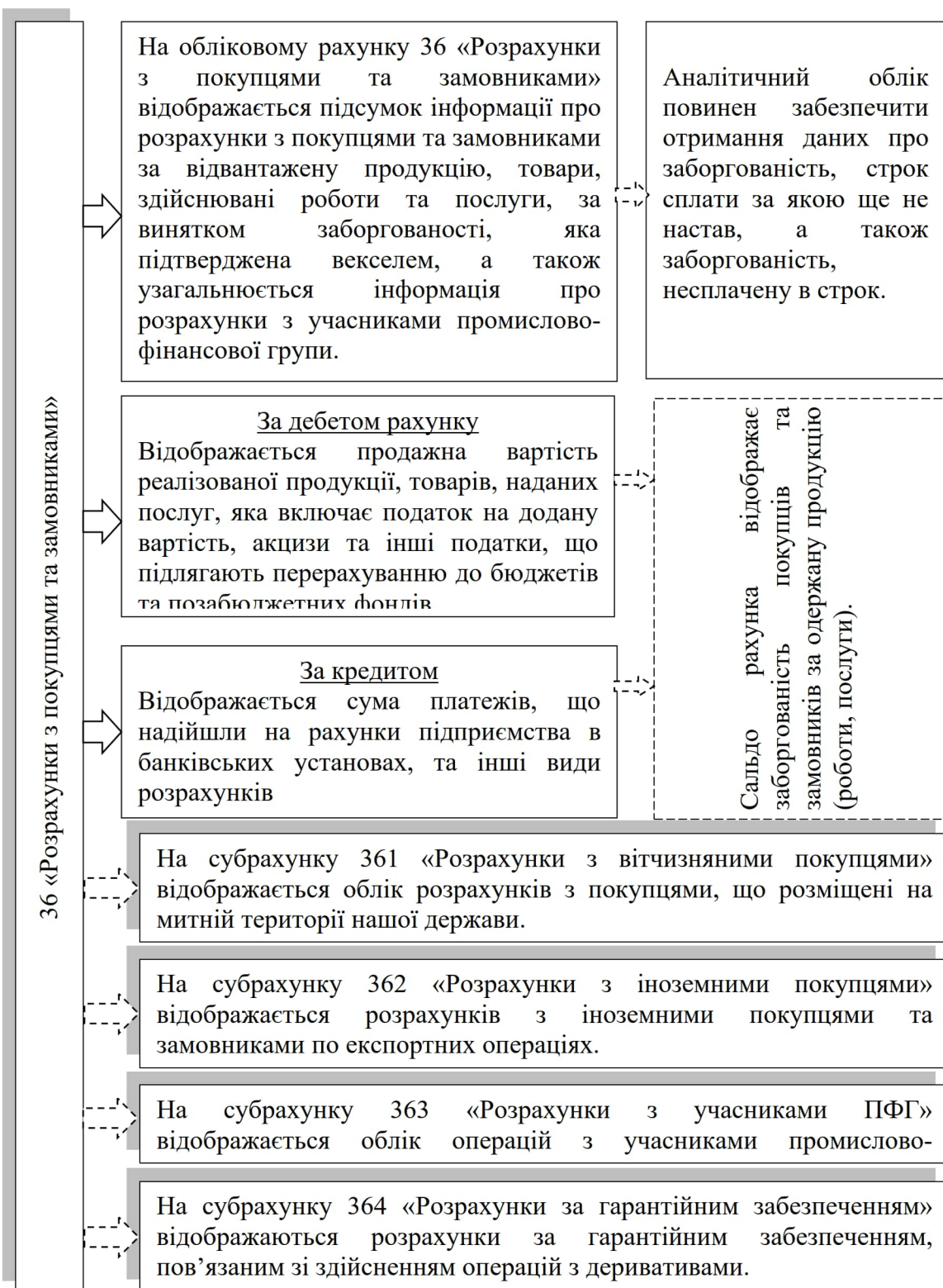

Рис. 2.3. Призначення та побудова рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»

Аналітичний облік у ПСП «ХХХ» налагоджений таким чином, щоб своєчасно надавати керівникам структурних підрозділів необхідну повну та

правдиву інформацію про стан розрахунків з боржниками з метою оптимізації її обсягу та забезпечення своєчасного погашення. З цією метою суб'єкти господарювання можуть вести картки аналітичного обліку на кожного боржника або накопичувальну відомість будь-якої форми. Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками проводиться для кожного покупця та замовника, за кожним рахунком, поданим на оплату, за кожну операцію (рис. 2.4).

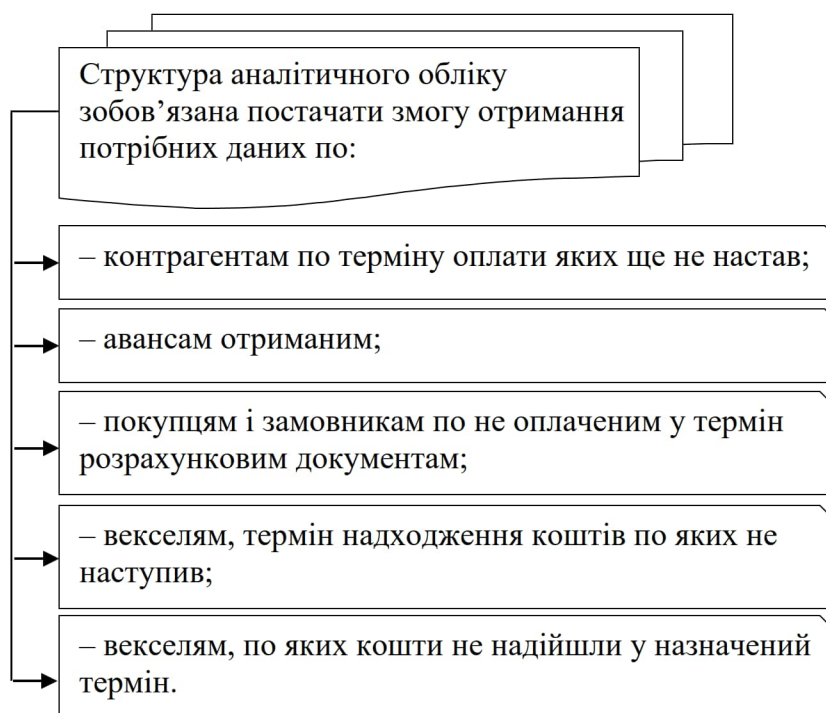

Рис. 2.4. Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками

Основна ціль здійснення розрахунків з покупцями на ПСП «XXX» - максимально наблизити момент передачі продукції або послуг і коштів; для постачальників - найбільш можливий проміжок часу між моментом отримання товарів, робіт, послуг і оплати за них; для банків - розрахунки в таких формах, які забезпечують надання додаткових послуг і, таким чином, приносять додатковий прибуток банку.

З цього випливає, що головна ціль системи розрахунків є виконання зобов'язань учасників, шляхом обрання оптимального часу для всіх суб'єктів між датами передачі товарів або робіт та коштів із гарантованим рівнем надійності.

Порядок відображення операцій з обліку розрахунків з покупцями та замовника з наступною оплатою їхньої вартості покупцями наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з покупцями та замовниками з наступною оплатою

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дебет	Кредит	
Реалізовано готову продукцію (зерно кукурудзи) / надано послуги (послуги по обробці земельних ділянок) за контрактною вартістю	361	701, 703	12000,00
Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701 / 703	641	2000,00
Списана собівартість реалізованої продукції / послуг	901/903	27/23	8000,00
Перераховано ПДВ до Державного бюджету	641	411	2000,00
Надійшла на поточний рахунок оплата від покупця	311	361	12000,00
Списано дохід (кредитове сальдо субрахунку 701 / 703) на фінансові результати підприємства	701/703	791	10000,00
Списано витрати на фінансові результати	791	901/903	8000,00

Якщо договором передбачена попередня оплата покупцем, використовується субрахунок 681 «Розрахунки за авансами одержаними». Типова кореспонденція рахунків при попередній оплаті покупцями вартості продукції, товарів, робіт, послуг наведена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з покупцями та замовниками при попередній оплаті покупцями вартості продукції, товарів, робіт, послуг

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дебет	Кредит	
Надійшла передоплата від покупця	311	681	6000,00
Відображене податкове зобов'язання з ПДВ	643	641	1000,00
Відвантажено продукцію або послуги через деякий час, списано їх собівартість	901, 903	27, 23	4100,00
Відображено реалізацію продукції	361	701, 703	6000,00
Списано ПДВ	701, 703	643	1000,00
Списано на фінансовий результат:			
собівартість реалізованої продукції	791	901, 903	4100,00
дохід від реалізації	701, 703	791	5000,00

Приклад. ПСП «ХХХ» згідно з підписаним договором з є ТОВ «Агросервіс» на будівництво будівлі виробничого призначення одержало аванс у сумі 84000 грн. Наприкінці місяця ТОВ «Агросервіс» пред'явлено рахунок за виконаний обсяг будівельних робіт на суму 60000 грн і в наступному місяці – за другий етап будівельних робіт – на суму 72000 грн з урахуванням податку на додану вартість. Зазначені операції відображаються такими господарськими операціями (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Відображення розрахункових операцій за авансами одержаними на
рахунках бухгалтерського обліку ПСП «ХХХ»**

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн
	дебет	кредит	
1	2	3	4
Надійшов аванс від ПСП «ХХХ» за будівельні роботи	31	681	84000
Відображена сума податкових зобов'язань	643	641	14000
Виконані будівельні роботи за договором для ПСП «ХХХ» з будівництва першого етапу будівлі виробничого призначення			
- на фактичну вартість	903	23	52000
- на договірну вартість	361	703	60000
Відображені розрахунки за податковими зобов'язаннями з ПДВ	703	643	10000
Відображена згідно з актом вартість виконаних будівельних робіт на завершальному етапі:			
- на фактичну вартість	903	23	56000
- на договірну вартість	361	703	72000
Відображені розрахунки за податковими зобов'язаннями з ПДВ	703	643	12000
Здійснено залік частини суми заборгованості за виконані роботи на суму отриманого авансу від ПСП «ХХХ»	681	361	84000
Надійшла оплата від ПСП «ХХХ» за виконані будівельні роботи у рахунок остаточного розрахунку	311	361	48000
Відображена сума податкових зобов'язань	643	641	8000
РЕАЛІЗАЦІЯ ТОВАРУ: ЧАСТКОВА ПЕРЕДОПЛАТА			
Отримана часткова передоплата від покупця за товар	311	681	600,00
Відображений ПДВ у вартості передоплати	643	641	100,00
Нарахований дохід від реалізації товару	361	702	2400,00
Відображений ПДВ у вартості реалізації по розрахунках	702	643	100,00
Відображений ПДВ у вартості реалізації по неоплаченій частині	702	641	300,00
Списана собівартість товару	902	281	1500,00
Відображено залік заборгованостей по розрахунках із покупцем	681	361	600,00
Отримано остаточний розрахунок від покупця	311	361	1800,00
РЕАЛІЗАЦІЯ ТОВАРУ + ПОВЕРНЕННЯ			
Нарахований дохід від реалізації товару	361	702	1200,00
Відображений ПДВ у вартості реалізації	702	641	200,00
Списана собівартість товару	902	281	800,00

1	2	3	4
Отримана оплата від покупця	311	361	1200,00
Отриманий товар від покупця та відсторонювана списана собівартість	902	281	800,00
Відкоригований нарахований дохід та розрахунки із покупцем та ПДВ	704,641	361	1200,00
Повернені кошти покупцю	361	311	1200,00
Повернення			
Повернення товару/ передоплати між платниками ПДВ вимагає оформлення РК до ПН для постачання для коригування ПЗ та ПК у сторін угоди. Правила складання та реєстрації в ЄРНН – ст. 192 ПКУ	Повернення + ПДВ		
Платник ЄП може відкоригувати дохід на вартість повернутого товару / передоплати згідно із пп. 5 п. 292.11 ПКУ за умови, якщо таке повернення відбувається внаслідок повернення товару, розірвання договору або за листом-заявою про повернення коштів	Повернення у платників ЄП		
Особливості повернення товару належної якості – ст. 9 Закону про захист прав споживачів - Перелік перелік товарів належної якості, що не підлягають обміну (поверненню), якщо вони не задовольняють споживачів з будь-яких причин, затверджений постановою КМУ від 19.03.94 № 172	Повернення + фізичної особи		

У бухгалтерському обліку позитивні курсові різниці зараховуються на рахунок 714, а негативні валютні різниці зараховуються на рахунок 945.

Створення РСБ є обов'язковим практично для всіх підприємств, в обліку яких значиться поточна дебіторська заборгованість.

Виняток становлять: бюджетні організації та підприємства, які складають фінансову звітність відповідно до МСФЗ, і суб'єкти малого підприємництва (єдиноподатники 3 групи) та мікропідприємництва.

Вони своє рішення щодо того, формувати чи не формувати РСБ, фіксують у наказі про облікову політику.

На рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» відображається облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, за якими існує ризик невиконання зобов'язань (рис. 2.5).

Нарахування резерву відображається у складі інших операційних витрат підприємства. Підприємства, що ведуть облік витрат із застосуванням рахунків класу 9, відносять суму нарахованого резерву на субрахунок 944 «Сумнівні та

безнадійні борги», із застосуванням рахунків класу 8 – на субрахунок 84 «Інші операційні витрати». Розмір резерву сумнівних боргів визначається виходячи з платоспроможності окремих боржників або на основі класифікації дебіторської заборгованості.

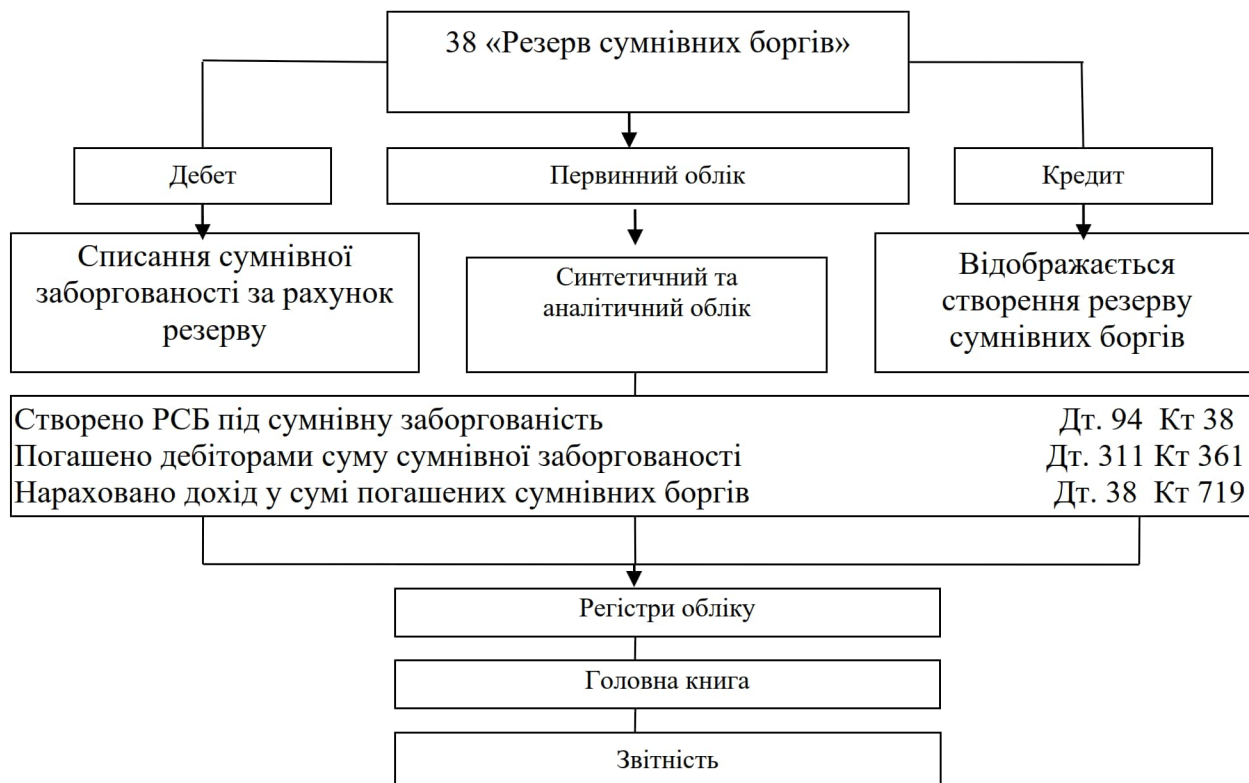

Рис. 2.5. Організація обліку резерву сумнівних боргів на підприємстві

Рахунок пасивний, тобто залишок на ньому може бути лише кредитовим. Первинним документом для нарахування резервів є Розрахунок бухгалтерії та Бухгалтерська довідка. Це сприяє формуванню достовірної інформації про розрахунки з покупцями та замовниками в частині витрат на здійснення продажу, виконання замовлення та наданих покупцям (замовникам) знижок. Отже, синтетичний та аналітичний облік дебіторської заборгованості є невід’ємною частиною раціональної організації бухгалтерського обліку.

Розрахунки з покупцями та підрядниками потрібно проводити за договором або із вибором конкретних документів розрахунків.

Спосіб ведення розрахунків вибирається окремо для кожного договору. Загальна схема обліку розрахунків з контрагентами на ПСП «XXX» представлено на рис. 2.6.

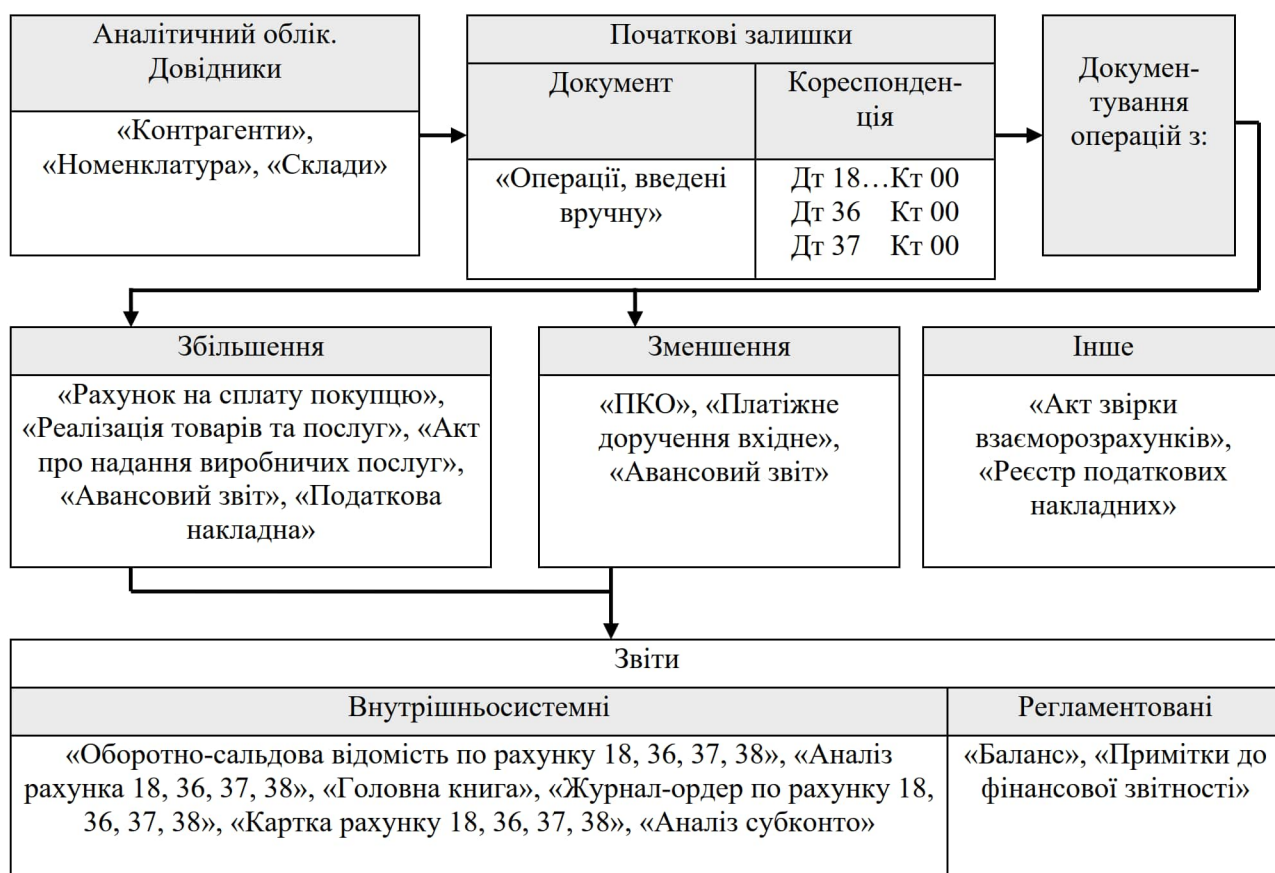

Рис. 2.6. Послідовність автоматизації обліку контрагентів з використанням програмного продукту «1С: Підприємство 8.2»

Для кожного контрагента потрібно сформувати відомості як мінімум про один договір, оскільки саме в договорі зазначаються умови співпраці з партнером. Для цього необхідно загрузити форму Договір контрагента для зміни відомостей про договір з контрагентом (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Порядок формування інформації про договір з контрагентом

Наступні групи та інші елементи у довіднику «Номенклатура» на досліджуваному підприємстві (рис. 2.8) створюються аналогічно до довідника «Контрагенти».

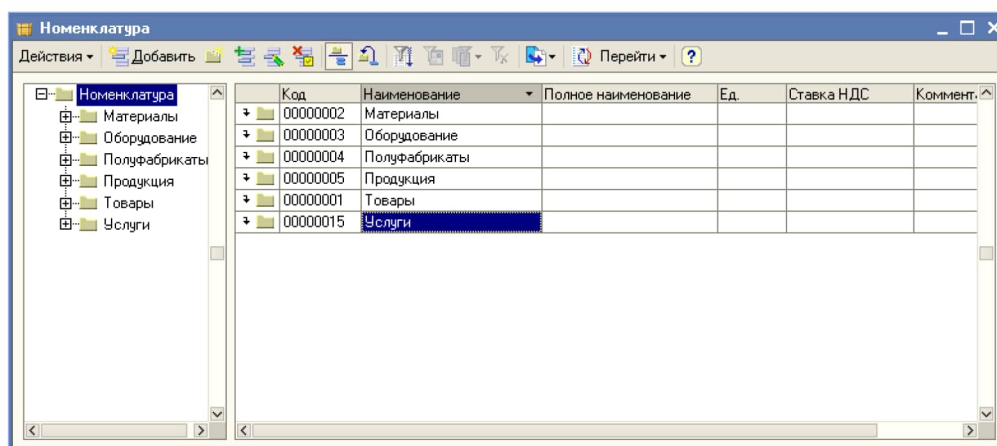

Рис. 2.8. Структура довідника «Номенклатура»

Отже, основними стандартними звітами у програмі «1С:Бухгалтерія 8.2» є: «Аналіз рахунку» – надає інформацію про обороти рахунків з іншими рахунками за обраний період, а також про сальдо на початок та кінець періоду; «Картка рахунку» – представлено усі проведення по досліджуваному рахунку. В картці також показані залишки на початок і кінець звітного періоду, обороти за звітний період і залишки після кожного проведення; «Оборотно-сальдова відомість по рахунку» – містить інформацію про обороти за дебетом і кредитом рахунків упродовж цього періоду; «Журнал-ордер по рахунку»; «Головна книга по рахунку».

Вихідні машинограми представлено у додатку Д. Баланс – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Основною формою звітності для відображення доходів, витрат та фінансових результатів є Звіт про фінансові результати – складова квартальної і річної фінансової звітності підприємств. У Звіті про фінансові результати відображаються відрахування на створення резерву сумнівних боргів і суми списаної безнадійної дебіторської заборгованості відповідно до п. 11 НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Зміни в дебіторській заборгованості, пов'язані з операційною та інвестиційною діяльністю, відображаються у Звіті про рух грошових коштів, який складається за даними балансу та первинного обліку. Важливість фінансової звітності полягає в тому, що вона є джерелом інформації про результати господарсько-фінансової діяльності підприємства (рис. 2.9).

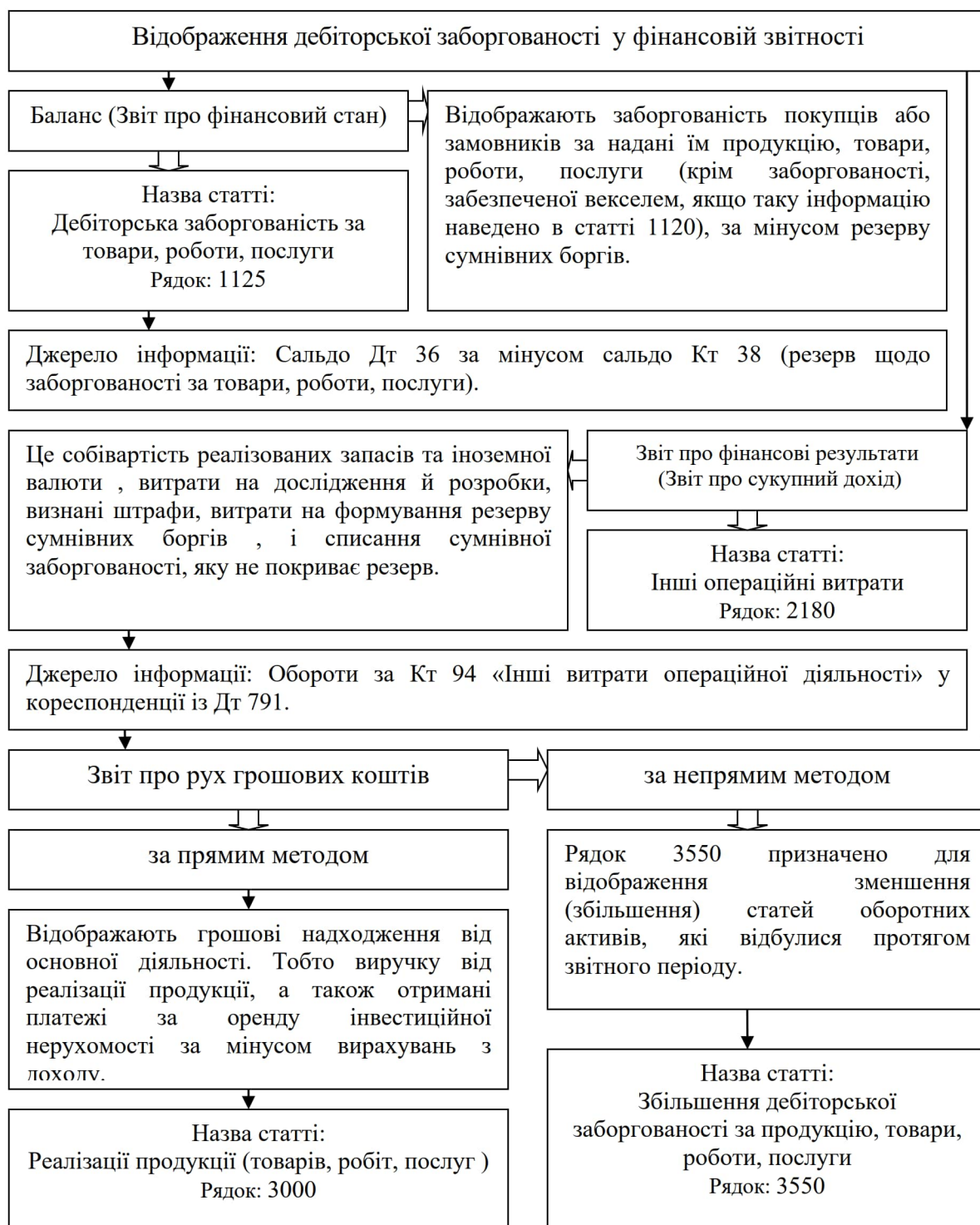

Рис. 2.9. Відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності

Порядок їх заповнення регулюється Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності (наказ Мінфіну № 433 від 28.03.2013 р.). У ПСП «XXX» підписується фінансова звітність керівником і головним бухгалтером. Звітний період - календарний рік.

Примітки до фінансових звітів – це сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію та обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (рис. 2.10).

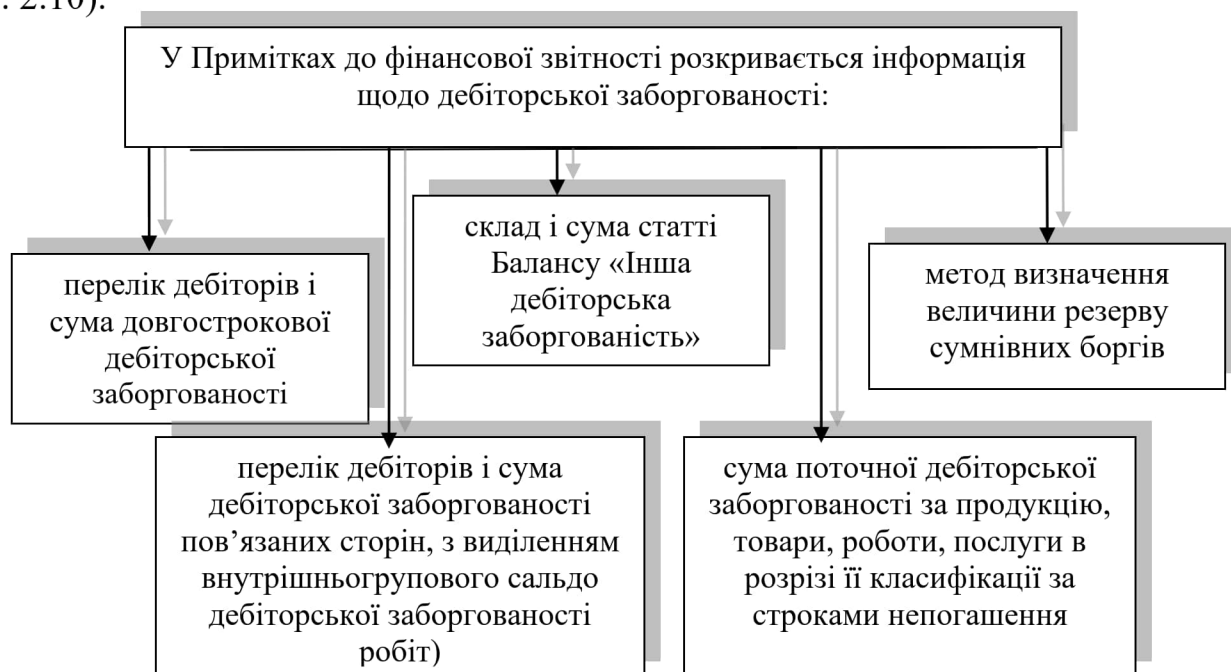

Рис. 2.10. Розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості у Примітках до фінансової звітності

У Балансі дебіторська заборгованість, як вже було зазначено, відображається за чистою реалізаційною вартістю.

Отже, фінансова звітність на ПСП «XXX» району є заключним етапом облікового циклу і складається на підставі даних обліку для задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів.

Таким чином, правильність організації бухгалтерського обліку, документування та відображення в бухгалтерському обліку розрахунків з покупцями та замовниками є передумовою успішної діяльності підприємства.

2.3. Податкові аспекти обліку дебіторської заборгованості за товарними операціями

За даними з податкових реєстрів України організація ПСП «ХХХ», перебуває на обліку в органах доходів та зборів, зафіксовано що по реєстру «Дізнайся більше про свого бізнес-партнера» на 01.06.2022 має податковий борг, Дійсне свідоцтво ПДВ в реєстрі платників ПДВ і Відсутня реєстрація в Реєстрі неприбуткових установ та організацій. Дійсне свідоцтво ПДВ. Індивідуальний податковий номер: 588940716247.

Перебуває на обліку в органах доходів та зборів. Дата та номер запису про взяття та зняття з обліку в податкових органах: ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДПС У ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ, ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА ІНСПЕКЦІЯ У М. ПОЛТАВІ ідентифікаційний код органу: ХХХХХХ. Відомості про відомчий реєстр: Реєстр платників єдиного внеску. Дата взяття на облік: 09.10.2001. Номер взяття на облік: ХХХХХХ. Дебіторська заборгованість списується на витрати у разі відповідності податковому критерію безнадійності (п.14.1.11 ПКУ). Нарахування резерву сумнівних боргів формує «збільшуючу» податкову різницю (ряд. 2.1.2 дод. РІ). Списання заборгованості за рахунок резерву та /або витрат формує «зменшуючу» податкову різницю (ряд. 2.2.3 дод. РІ) (табл. 2.5).

Залишок резерву сумнівних боргів – 100 тис. грн. Безнадійна дебіторська заборгованість, яка відповідає критерію безнадійності пп.14.1.11 ПКУ – 150 тис. грн. Списання заборгованості:

- Дт 38 Кт 361 – 100000 грн.
- Дт 944 Кт 361 – 50000 грн.

Донарахований резерв після списання:

- Дт 944 Кт 38 – 80000 гр

Оподаткування операцій з продажу продукції сільськогосподарського виробництва регламентується податковим Кодексом України. Так, юридичні особи, зареєстровані у встановленому порядку, є платниками податку на додану вартість.

**Списання дебіторської заборгованості: фрагмент декларації
(ДОДАТОК РІ)**

2.1.2	Сума витрат на формування резерву сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів) відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності (підпункт 139.2.1 пункту 139.2 статті 139 розділу III Податкового кодексу України)	80000	2.2.2	Сума коригування (зменшення) резерву сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів), на яку збільшився фінансовий результат до оподаткування відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності (підпункт 139.2.2 пункту 139.2 статті 139 розділу III Податкового кодексу України)	-
2.1.3	Сума витрат від списання дебіторської заборгованості понад суму резерву сумнівних боргів або понад резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів) (підпункт 139.2.1 пункту 139.2 статті 139 розділу III Податкового кодексу України)	50000	2.2.3	Сума списаної дебіторської заборгованості (у тому числі за рахунок створеного резерву сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів)), що відповідає ознакам, визначеним підпунктом 14.1.11 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України (підпункт 139.2.2 пункту 139.2 статті 139 розділу III Податкового кодексу України)	150000

Податковий Кодекс України визначає коло юридичних осіб, які реєструються платниками ПДВ в обов'язковому та добровільному порядку. Дані про платників податку вносяться до реєстру платників податку.

Базу оподаткування ПДВ визначають відповідно до п. 188 ПКУ. При цьому, базою оподаткування операцій з реалізації продукції, товарів, робіт та послуг є їх контрактна вартість з урахуванням загальнодержавних податків та зборів. Слід зауважити, що база оподаткування не може бути нижчою ціни, за яку було придбано товари, роботи та послуги, а при реалізації продукції власного виробництва – не нижче звичайних цін.

Ставки податку визначаються ст. 193 ПКУ на рівні 20 %, 0 % та 7%. Відповідно до Закону № 3656 було змінено ставку ПДВ дл 14 % для сільськогосподарських товаровиробників при реалізації великої рогатої худоби,

свиней, пшениці, жита, ячменю, вівса, кукурудзи, бобів сої, насіння льону, насіння свиріпи та ріпаку, насіння соняшнику, насіння та плодів інших олійних культур, цукрових буряків крім операцій з ввезення на митну територію України товарів, визначених у пункті 197.18 статті 197 ПКУ.

Одночасно з виникненням податкового зобов'язання з ПДВ продавець повинен скласти податкову накладну в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації у порядку, визначеному законодавством, кваліфікованого електронного підпису уповноваженої платником особи та зареєструвати її в Єдиному реєстрі податкових накладних у встановлений термін. Обов'язкові реквізити, що мають бути відображені у податковій накладній, визначені п. 201.1 ПКУ.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ТОВАРНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання

Мета аналізу фінансового стану ПСП «ХХХ» – інформаційне забезпечення прийняття рішень, на які впливають фактичні та прогнозовані дані про його фінансово-економічний стан.

Предметом фінансового стану ПСП «ХХХ» є майно, капітал, доходи та витрати, фінансові результати, рівень рентабельності.

Основними джерелами аналітичної інформації ПСП «ХХХ» є показники фінансової звітності ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» (додатки Е, Ж, З).

Центральне місце в системі управління ПСП «ХХХ» займають фінансові результати, які формуються під впливом доходів та витрат підприємства.

Доходи підприємства пов'язані з його економічними витратами та мають значну кількість форм виявлення, серед яких: валовий дохід - виручка, що її одержало підприємство від реалізації продукції і яка вимірюється як добуток ціни одиниці та кількості продукції; бухгалтерський прибуток - валовий дохід за вирахуванням зовнішніх витрат.

Підприємець, як власник підприємства, отримує дохід, який можна визначити, як факторний дохід, що складається з двох частин.

По-перше, підприємець виконує функції підприємницького ресурсу: комбінація ресурсів, інновації і т. ін.; і повинен отримати за це винагороду, якою є безумовна заробітна плата, або нормальний прибуток - плату за підприємницький ресурс, який підприємець використовує у власному бізнесі, її вартість - це не отримана ним заробітна плата менеджера.

По-друге, підприємець є власником капіталу і повинен отримати дохід як річну ставку процента. Отже, дохід підприємця - це сума нормального прибутку

і процента на капітал.

Інформаційною основою аналізу доходів ПСП «XXX» є інформація фінансової звітності: «Звіт про фінансові результати». Аналіз складу, структури і динаміки доходів ПСП «XXX» відображено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Структура і динаміка доходів
ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр.**

Види доходів	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення 2022 р. (+,-) до 2020 р.	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	абсо- лютне, тис. грн	відносне, %
Чистий дохід від основної операційної діяльності	31057,6	100	7539	100	22584	97,4	-8473,6	-27,3
Інші операційні доходи	-	-	-	-	490,1	2,1	+490,1	X
Інші доходи	-	-	-	-	108,1	0,5	+108,1	X
Усього	31057,6	100,0	7539	100,0	23182,2	100,0	-7875,4	-25,4

Отже, у 2022 році 97,4 % доходів ПСП «XXX» становить чистий дохід від основної операційної діяльності (товарів, робіт, послуг), 2,1 % – доходи від іншої операційної діяльності та 0,5 % - дохід від інвестиційної діяльності. За період 2020 - 2022 рр. сума доходів від основної операційної діяльності зменшилась на 8 млн. 473,6 тис. грн або на 27,3 %.

Доходи від іншої операційної діяльності характеризуються підвищенням на 490,1 тис. грн. Дохід від інвестиційної діяльності зріс на 108,1 тис. грн.

В цілому у динаміці досліджуваних років доходи ПСП «XXX» зменшились у 2022 році порівняно з 2020 роком на 7 млн. 875,4 тис. грн або на 25,4 %.

Ілюстративне зображення динаміки доходів діяльності досліджуваного підприємства представлено на рис. 3.1.

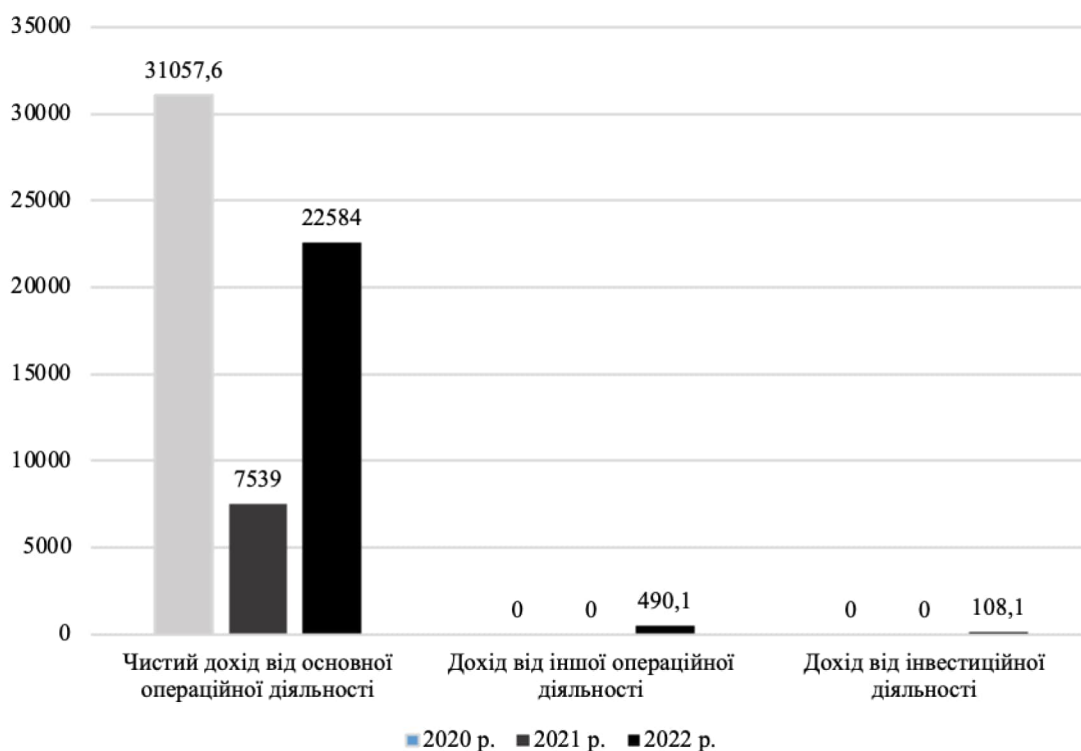

Рис. 3.1. Ілюстративне зображення динаміки доходів діяльності
ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр., тис. грн

Аналіз витрат складу, динаміки та структури витрат ПСП «XXX» представлено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Динаміка та структура витрат і відрахувань
ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр.**

Види витрат і відрахувань	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.	
	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн.	у % до під-сумку	суми, тис. грн	у %
Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг)	24922,7	95,2	5156,8	100	23330,8	100	-1591,9	-6,4
Інші операційні витрати	1249	4,8	-	-	-	-	-1249	-100
Усього витрат	26171,7	100	5156,8	100	23330,8	100	-2840,9	-10,9

Аналіз витрат ПСП «XXX» показав, що у 2022 р. порівняно з 2020 р. їх сума зменшилась на 2 млн. 840,9 тис. грн або на 10,9 %. Зменшилась сума собівартості реалізації продукції (товарів, робіт та послуг) на 1 млн. 591,9 тис. грн або на 6,4 %. Також зменшення відмічено по вартості інших операційних витрат на 1 млн. 249 тис. грн, або на 100 %.

Ілюстративне зображення структури витрат діяльності ПСП «XXX» представлено на рис. 3.2.

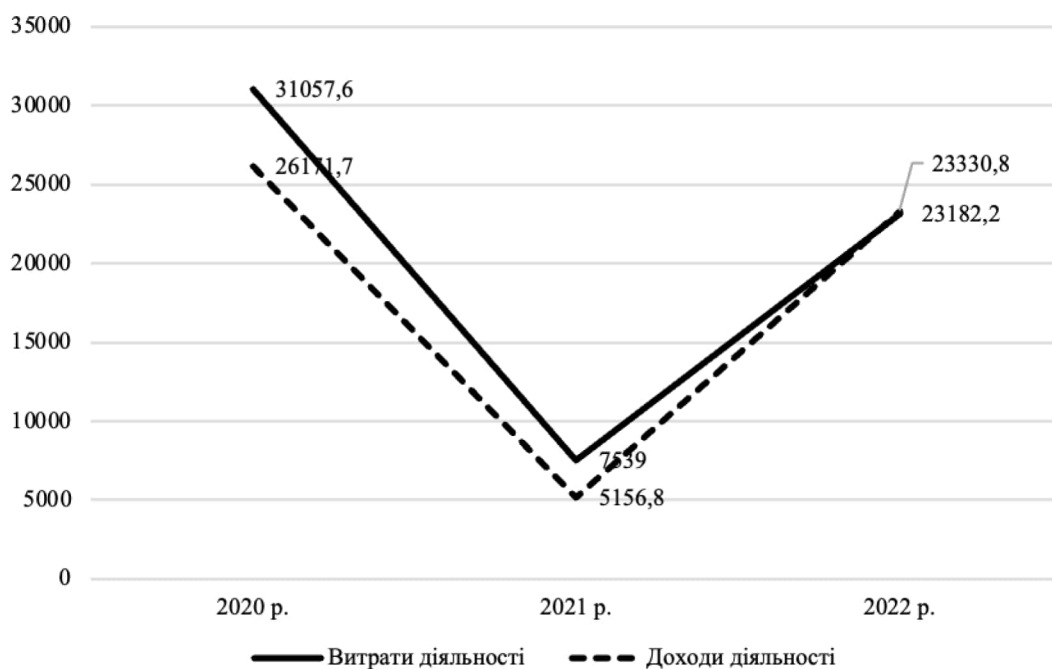

Рис. 3.2. Ілюстративне зображення динаміки доходів та витрат діяльності ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр.

Основним джерелом інформації для аналізу фінансового стану є бухгалтерський баланс ПСП «XXX». Його значимість настільки важлива, що аналіз фінансового стану називають аналізом балансу.

Бухгалтерський баланс достатньо характеризує господарську діяльність, фінансовий стан ПСП «XXX», і при ретельному аналізі показників користувачі можуть виявити позитивні чи негативні тенденції явищ і процесів, що відбуваються на підприємстві.

Аналіз майна ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр. починається з аналізу складу, структури та динаміки загального капіталу (табл. 3.3).

Динаміка та структура майна ПСП «ХХХ» за 2020 - 2022 рр.
(станом на кінець року)

Види активів	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Майно – всього	16530,1	100	44363	100	67101,3	100	+50571,2	У 4,1 р.
1. Необоротні активи	4800,9	29,0	3541,6	8,0	2740,3	4,1	-2060,6	-42,9
1.1. Основні засоби	4742,6	28,7	2958,6	6,7	2157,3	3,2	-2585,3	-54,5
2. Оборотні активи	11729,2	71,0	40821,4	92,0	64361	95,9	+52631,8	У 5,5 р.
2.1. Запаси	595,5	3,6	24108,1	54,3	31973	47,6	+31377,5	У 53,7 р.
2.1.1. Готова продукція та товари	595,5	3,6	24108,1	54,3	31973	47,6	+31377,5	У 53,7 р.
2.2. Поточна дебіторська заборгованість	3097,7	18,7	2187,7	4,9	892,3	1,3	-2205,4	-71,2
2.3. Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції	39,3	0,2	117,6	0,3	13522,4	20,2	+13483,1	У 344,1 р.
2.4. Витрати майбутніх періодів	7996,7	48,4	14408	32,5	17973,3	26,8	+9976,6	У 2,2 р.

Оцінка майнового стану показав, що у 2022 році вартість майна ПСП «ХХХ» порівняно з 2020 роком зросла на 50 млн. 571,2 тис. грн або у 4,1 рази. Вартість необоротних активів, яка представлена основними засобами, зменшилась на 2 млн. 60,6 тис. грн, або на 42,9 %.

Вартість оборотних активів ПСП «ХХХ» збільшилась у 2022 році порівняно з 2020 роком на 52 млн. 631,8 тис. грн, або у 5,5 рази. Зростання відмічено у вартості запасів на 31 млн. 377,5 тис. грн, або у 53,7 рази, які представлені виробничими запасами та готовою продукцією та товарами.

Зниження відмічено по вартості поточної дебіторської заборгованості на 2 млн. 205,4 тис. грн, або на 71,2 %. Зростання відмічено по вартості грошових коштів та поточних фінансових інвестицій на 13 млн. 483,1 тис. грн. Також

зросла вартість витрат майбутніх періодів на 9 млн. 076,6 тис. грн, або у 2,2 рази.

У структурі майна ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр. переважає питома вага оборотних активів – 71 %, 92 % та 95,9 %.

За допомогою способу ланцюгових підстановок та табл. 3.4 визначимо вплив середньорічної вартості майна та ресурсовіддачі на зміну чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПСП «XXX».

Таблиця 3.4

Вихідна інформація для факторного аналізу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції ПСП «XXX» за 2020, 2022 рр.

Показник	Умовні позначення	Роки		Відхилення 2022 р. до 2020 р.	
		2020	2022	абсолютне	відносне
Середньорічна вартість майна, тис. грн	М	17215,6	55732,15	+38516,55	У 3,2 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	ЧД	31057,6	22584	-8473,6	-27,3
Ресурсовіддача, грн	РВ	1,80	0,41	-1,40	-77,5

Модель факторного аналізу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПСП «XXX»:

$$\text{ЧД} = \text{М} \times \text{РВ}. \quad (3.1)$$

За даними табл. 3.4 проводиться розрахунок умовного значення результативного показника, тис. грн:

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = \text{М}_1 \times \text{РВ}_0 \quad (3.2)$$

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = 55732,15 \times 1,80 = 100317,87.$$

Загальна зміна (+;-) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПСП «XXX», тис. грн:

$$\Delta \text{ЧД} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_0 \quad (3.3)$$

$$\Delta \text{ЧД} = 22584 - 31057,6 = -8473,6$$

у тому числі за рахунок факторів:

1. Середньорічної вартості майна:

$$\Delta \text{ЧД}_\text{М} = \text{ЧД}_{\text{ум}} - \text{ЧД}_0 \quad (3.4)$$

$$\Delta \text{ЧД}_\text{м} = 100317,87 - 31057,6 = +69260,27.$$

2. Ресурсовіддачі:

$$\Delta \text{ЧД}_\text{рв} = \text{ЧД}_\text{л} - \text{ЧД}_\text{ум} \quad (3.5)$$

$$\Delta \text{ЧД}_\text{рв} = 22584 - 100317,87 = -77733,87$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta \text{ЧД} = \Delta \text{ЧД}_\text{м} + \Delta \text{ЧД}_\text{рв} \quad (3.6)$$

$$\Delta \text{ЧД} = +69260,27 - 77733,87 = -8473,6.$$

Факторний аналіз чистого доходу ПСП «ХХХ» показав, що за рахунок збільшення середньорічної вартості майна підприємства у 2022 році порівняно з 2020 роком на 38 млн 516,55 тис. грн, або у 3,2 рази, чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 69 млн 260,27 тис. грн; за рахунок зниження ресурсовіддачі на 1,40 грн, або на 77,5 %, чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) зменшився на 77 млн 733,87 тис. грн. Перевірка підтвердила правильність розрахунку.

За даними табл. 3.5 проведемо аналіз оборотності оборотних активів ПСП «ХХХ» за 2020 – 2022 рр.

Таблиця 3.5

Оборотність оборотних активів ПСП «ХХХ» за 2020 – 2022 рр.

Показник	Роки			Відхилення 2022 р. до 2020 р.	
	2020	2021	2022	абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг, тис. грн	31057,6	7539	22584	-8473,6	-27,3
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	10955,1	26275,3	52591,2	+41636,1	У 4,8 р.
Коефіцієнт обертання оборотних коштів	2,835	0,287	0,429	-2,406	х
Коефіцієнт завантаження оборотних активів	0,353	3,485	2,329	+1,976	х
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	127	1255	838	+711	У 6,6 р.

Коефіцієнт обертання оборотних коштів зменшився з 2,835 у 2020 році до

0,429 у 2022 році, тобто на 2,406 пункти, відповідно коефіцієнт завантаження зріс з 0,353 у 2020 році до 2,329 у 2022 році, або на 1,976 пункти, а тривалість одного обороту оборотних активів збільшилася на 711 днів або у 6,6 рази. Вказані зміни показників свідчать про суттєве уповільнення оборотності, що пояснюється випереджаючим збільшенням середньорічної вартості оборотних активів (у 4,8 рази) порівняно з зменшенням суми чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг (на 27,3 %).

Динаміка та структура джерел формування капіталу ПСП «XXX» відображено у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

**Динаміка та структура джерел формування капіталу
ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр. (станом на кінець року)**

Види пасивів	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Капітал всього	16530,1	100,0	44363	100,0	67101,3	100	+50571,2	У 4,1 р.
1. Власний капітал	15673,5	94,8	18055,7	40,7	17907,1	26,7	+2233,6	+14,3
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	10	0,1	10	0,0	10	0,0	х	Х
1.2. Нерозподілений прибуток	14307,8	86,6	16690	37,6	16541,4	24,7	+2233,6	+15,6
2. Зобов'язання і забезпечення	856,6	5,2	26307,3	59,3	49194,2	73,3	+48337,6	У 57,4 р.
2.1. Поточні зобов'язання і забезпечення	856,6	5,2	26307,3	59,3	49194,2	73,3	+48337,6	У 57,4 р.
2.1.1. Поточна кредиторська заборгованість	56,6	0,№	6231,2	14,0	39137,2	58,3	+39080,6	У 691,5 р.

Аналіз даних табл. 3.6 показав, що загальна сума капіталу досліджуваного підприємства у 2022 р. збільшилась порівняно з 2020 р. на 50 млн. 571,2 тис. грн або у 4,1 рази. Сума власного капіталу підприємства зросла на 2 млн. 233,6 тис. грн або на 14,3 %, за рахунок зареєстрованого

капіталу та нерозподіленого прибутку. Сума зобов'язань та забезпечень ПСП «XXX» у 2022 році порівняно з 2020 роком збільшилась на 48 млн. 337,6 тис. грн, або у 57,4 рази за рахунок суми поточних зобов'язань та забезпечень, які представлені поточною кредиторською заборгованістю.

У структурі пасивів ПСП «XXX» протягом 2021 – 2022 рр. переважає питома вага зобов'язань і забезпечень підприємства – 59,3 % та 73,3 %. У 2020 році – питома вага власного капіталу – 94,8 %.

Проведемо аналіз показників фінансової стійкості ПСП «XXX», використовуючи дані табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Показники фінансової стійкості ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр.

Показники	Нормативне значення	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+; -) 2022 р. до 2020 р.
Показники структури джерел формування капіталу					
Коефіцієнт автономії	>0,5	0,948	0,407	0,267	-0,681
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<0,5	0,052	0,593	0,733	+0,681
Коефіцієнт фінансового ризику	<1	0,055	1,457	2,747	2,693
Коефіцієнт фінансової стабільності	>1	18,297	0,686	0,364	-17,933
Коефіцієнт поточних зобов'язань	Підвищення	1,000	1,000	1,000	0,000
Показники стану оборотних активів					
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0,5	0,694	0,804	0,847	+0,153
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами	>0,1	0,927	0,356	0,236	-0,691
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними коштами	>0,5	18,258	0,602	0,474	-17,784
Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	Підвищення	0,004	0,008	0,892	+0,888
Показники стану основного капіталу					
Коефіцієнт майна виробничого призначення	Підвищення	0,287	0,067	0,032	-0,255
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні	Підвищення	0,287	0,067	0,032	-0,255
Коефіцієнт нагромадження амортизації	Зниження	0,741	0,838	0,882	+0,141
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	Підвищення	2,443	11,526	23,487	+21,044

Результати виконаних розрахунків (табл. 3.7) свідчать про незадовільний рівень фінансової стійкості ПСП «ХХХ» на кінець 2022 р. за показниками структури джерел формування капіталу (рис. 3.3). Так, значення коефіцієнта фінансової автономії вказує на те, що на кінець 2022 року частка власного капіталу у валюті балансу становить 26,7 %. Це на 73,3 % менше порівняно з 2020 роком.

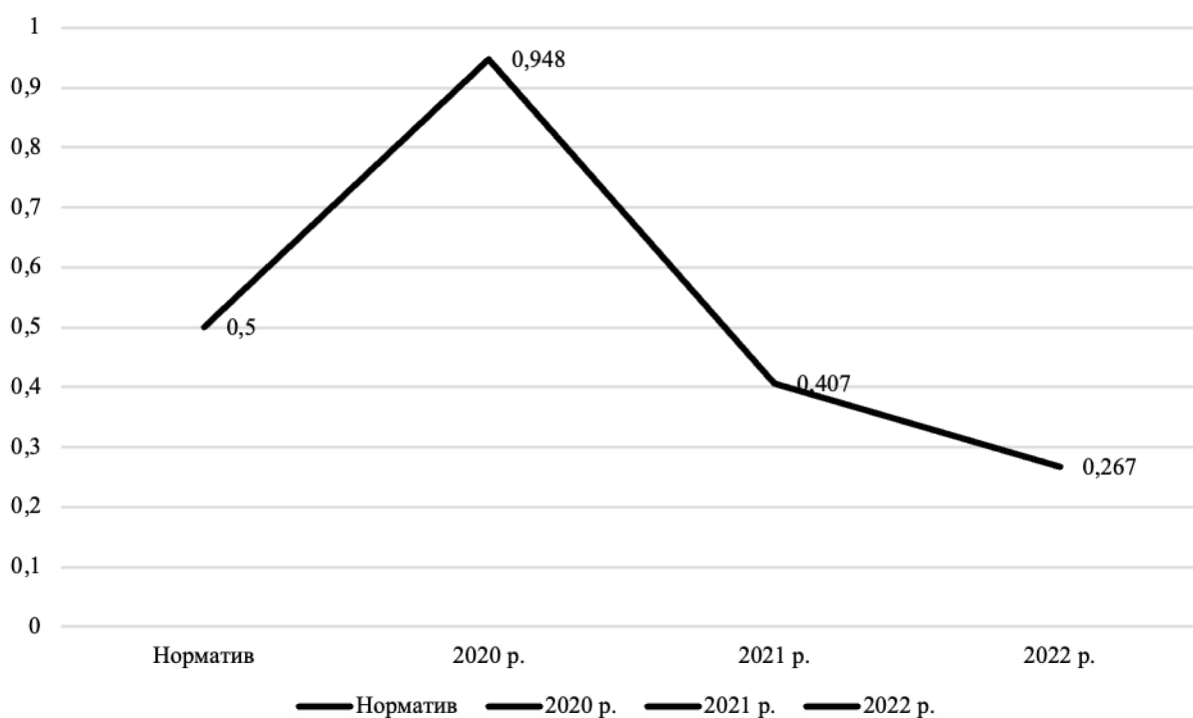

Рис. 3.3. Динаміка коефіцієнту автономії та його нормативне значення ПСП «ХХХ» за 2020 – 2022 р.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу ПСП «ХХХ» відповідно зріс з 0,052 до 0,733, та все ж свідчить про високий рівень фінансової залежності підприємства від кредиторів.

За коефіцієнтом фінансового ризику в 2020 році на 1 грн власного капіталу ПСП «ХХХ» припадало 0,06 коп. позикового капіталу, а в звітному – 2,74 грн. У цілому динаміка показників 1.1-1.4 табл. 3.7 свідчить про різке зниження рівня фінансової стійкості, а її рівень є незадовільним для ПСП «ХХХ».

Коефіцієнт маневреності власного капіталу ПСП «ХХХ» зріс у 2020 році

з 0,694 до 0,847 у 2022 р., та є вище нормативного значення ($> 0,5$). На кінець звітнього року 84,7 % власного капіталу ПСП «XXX» було вкладено в оборотні активи.

Про високий рівень забезпеченості ПСП «XXX» власними оборотними коштами у 2022 році свідчать значення коефіцієнтів забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами та забезпеченості запасів власними оборотними коштами.

На кінець 2022 року фактичний рівень першого з них перевищує нормативне значення на 0,136 пункти, а другого відповідає нормативному значенню.

Значення коефіцієнта маневреності власних оборотних коштів ПСП «XXX» показує, що на кінець 2022 року серед власних оборотних активів грошові кошти становили лише 89,2 %. Позитивною тенденцією є зростання цього показника з 0,004 у 2020 році до 0,892 у 2022 році.

Коефіцієнт майна виробничого призначення ПСП «XXX» зменшився з 0,287 до 0,032 пункти, тому з погляду забезпеченості активами основної виробничо-господарської діяльності (основними засобами, запасами) ПСП «XXX» має незадовільну фінансову стійкість.

Коефіцієнт нагромадження амортизації зріс з 0,741 до 0,882. Рівень зношеності основних засобів і нематеріальних активів ПСП «XXX» є високим і спостерігається погіршення функціонального стану необоротних активів досліджуваного підприємства.

За динамікою коефіцієнта співвідношення оборотних і необоротних активів ПСП «XXX» підвищило рівень забезпеченості необоротних засобів оборотними коштами.

Якщо в 2020 році на 1 грн необоротних активів припадало 2,44 грн оборотних, то в звітньому – 23,49 грн. Отже, за переважною більшістю відносних показників ПСП «XXX» є фінансово нестійким із незадовільною динамікою.

Використаємо дані табл. 3.8 для оцінки платоспроможності ПСП «XXX»

систему показників, які мають назву коефіцієнтів

ліквідності.

Таблиця 3.8

Показники оцінки ліквідності та платоспроможності

ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр.

Показники	Норматив- не значення	Роки			Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.
		2020	2021	2022	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$>0,2$	0,046	0,004	0,275	+0,229
Проміжний коефіцієнт покриття	$>0,7$	3,662	0,088	0,293	-3,369
Загальний коефіцієнт покриття	$\geq 1,5$	13,693	1,552	1,308	-12,384
Коефіцієнт платоспроможності	$\geq 0,1$	0,046	0,004	0,275	+0,229
Коефіцієнт критичної ліквідності	$\geq 0,8$	13,693	1,552	1,308	-12,384

Станом на 2022 рік коефіцієнт абсолютної ліквідності є вище нормативного на 0,075 пункти, тобто використавши грошові кошти підприємства мало змогу погасити поточні зобов'язання (якщо на кінець 2020 року на 1 грн поточних зобов'язань припадало 0,05 грн грошових коштів, то у 2022 році – 0,28 грн).

Проміжний коефіцієнт покриття є нижче нормативного у 2022 році на 0,407 пункти.

Розрахований показник показав, що відповідно на 1 грн поточних зобов'язань припадало відповідно до 2022 року 0,29 грн грошових коштів та дебіторської заборгованості (при нормативі $\geq 0,7$).

Загальний коефіцієнт покриття є нижче нормативного станом на кінець 2022 року - на 1 грн. поточних зобов'язань у 2022 р. припадає 1,3 грн оборотних активів підприємства (при нормативі $\geq 1,5$).

Отже, за станом на 2022 рік фінансовий стан ПСП «XXX» можна оцінити як незадовільний, що можна пояснити високим показником кредиторської заборгованості. Її зростання призвело до зниження коефіцієнтів автономії та платоспроможності.

3.2. Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості за товарними операціями

Ресурсний та економічний потенціал суб'єктів господарювання, в тому числі і ПСП «ХХХ» залежить від фінансових умов та можливостей. На величину оборотного капіталу впливає динаміка кредиторської та дебіторської заборгованості, що відображається і на економічному потенціалі господарств.

Нестабільність теперішності економічної ситуації пов'язана з ризиком несплати або невчасної оплати рахунків, що приводить до появи дебіторської і кредиторської заборгованостей. Тому аналіз в цій ситуації є актуальним і дослідженням його методики займалися науковці.

Кручак Л. В. досліджувала передусім сутність категорій «дебіторська заборгованість», «кредиторська заборгованість», оскільки з ними пов'язана діяльність суб'єктів господарювання. Автор розрахувала п'ять таблиць, що ілюструють динаміку, структуру двох видів заборгованості, провела їх порівняння з описом висновків. На її думку, заходи прискорення повернення дебіторської заборгованості повинні бути пов'язані з оцінкою фінансового стану замовників, покупців, своєчасна фіксація господарських операцій у розрахункових документах, впровадження вексельної форми оплати тощо.

Кручак Л. В. для проведення аналізу виділено низку показників: а) коефіцієнт оборотності; б) тривалість періоду погашення; в) питома вага в загальному обсязі оборотних активів; г) частка сумнівної заборгованості в сумі аналізованої дебіторської заборгованості, визначається як їх відношення у %; д) співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості у коефіцієнті.

Аналіз дебіторів, на думку Гнатенко Є. П., повинен проводитися з використанням оцінки: а) їх платоспроможності; б) рівня і динаміки коефіцієнтів ліквідності; в) заборгованості в розрізі термінів її виникнення; г) співвідношення сум дебіторської і кредиторської заборгованості; д) коефіцієнта, який показує яка сума дебіторської заборгованості припадає на 1 грн кредиторської.

Гнатенко Є. П. і Прокопенко Т. Ю. узагальнили чинні нормативні акти, що регулюють облік дебіторської заборгованості, а також її аналіз.

Гнатенко Є. П. і Лебедик А. М. узагальнили принципи, яких необхідно дотримуватися: порівняння з середньогалузевими та підприємств цієї ж галузі; врахування циклічності діяльності; розробляти баланс між кредиторською заборгованістю і дебіторською тощо.

Отже, метою оцінки дебіторської заборгованості - аналіз динаміки, складу, структури, комплексна оцінка дебіторської заборгованості, визначення непогашеної заборгованості за попередні періоди, вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан.

Завдання аналізу дебіторської заборгованості представлено на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Завдання аналізу дебіторської заборгованості

Джерела інформації для аналізу дебіторської заборгованості ПСП «XXX»: «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Оцінка дебіторської заборгованості ПСП «XXX» здійснюється через вивчення: складу, динаміки і структури дебіторської заборгованості; впливу факторів на заборгованість даного типу; порівняльного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості.

Загальні етапи аналізу дебіторської заборгованості за товарними

операціями ПСП «XXX» представлено на рис. 3.5.

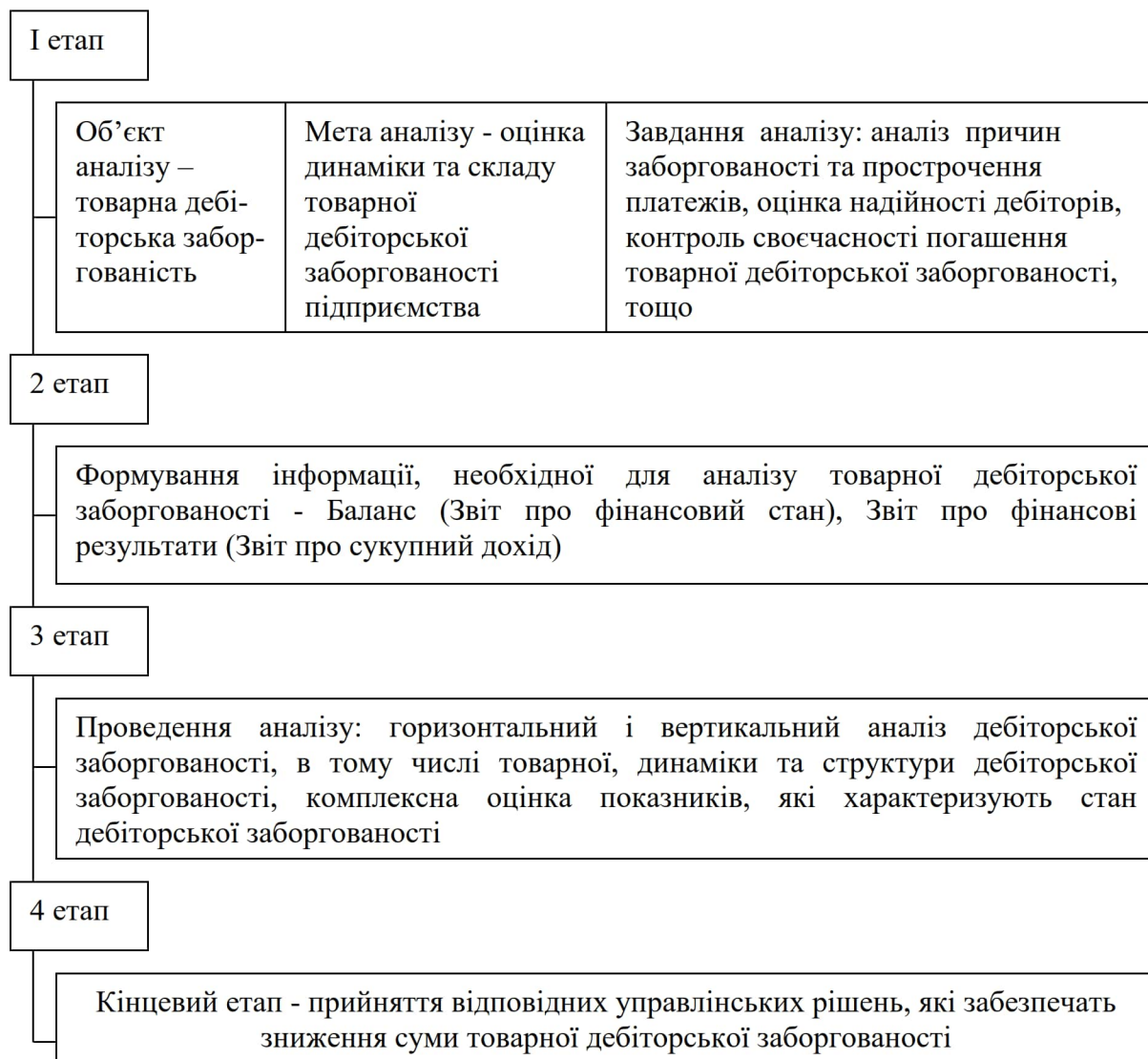

Рис. 3.5. Етапи аналізу товарної дебіторської заборгованості

Аналіз дебіторської заборгованості ПСП «XXX» проведемо з урахуванням зазначених етапів.

Підготовчий етап характеризується збором, систематизацією, групуванням вихідної інформації та розрахунком проміжних показників. Другий етап є аналітичним, тут відбувається аналітична обробка інформації з використанням аналітичних таблиць. На заключному етапі в сформовані аналітичні таблиці вносяться основні показники, що характеризують дебіторську заборгованість.

За допомогою аналітичних таблиць проаналізуємо динаміку, структуру дебіторської заборгованості ПСП «XXX» (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Динаміка та структура дебіторської заборгованості
ПСП «ХХХ» за 2020 - 2022 рр. (станом на кінець року)**

Види дебіторської заборгованості	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.	
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	у %
Дебіторська заборгованість за продукцію	288,5	9,3	291	13,3	572,3	64,1	+283,8	+98,4
Інша поточна дебіторська заборгованість	2809,2	90,7	1896,7	86,7	320	35,9	-2489,2	-88,6
Всього	3097,7	100	2187,7	100	892,3	100	-2205,4	-71,2

Аналіз табл. 3.9 показав, що сума дебіторської заборгованості ПСП «ХХХ» у 2022 році порівняно з 2020 роком зменшилась на 2 млн. 205,4 тис. грн або на 71,2 %, за рахунок суми іншої поточної дебіторської заборгованості, яка знизилась на 2 млн. 489,2 тис. грн, або на 88,6 %.

Збільшення відмічено по заборгованості за продукцію ПСП «ХХХ» на 283,8 тис. грн, або на 98,4 %.

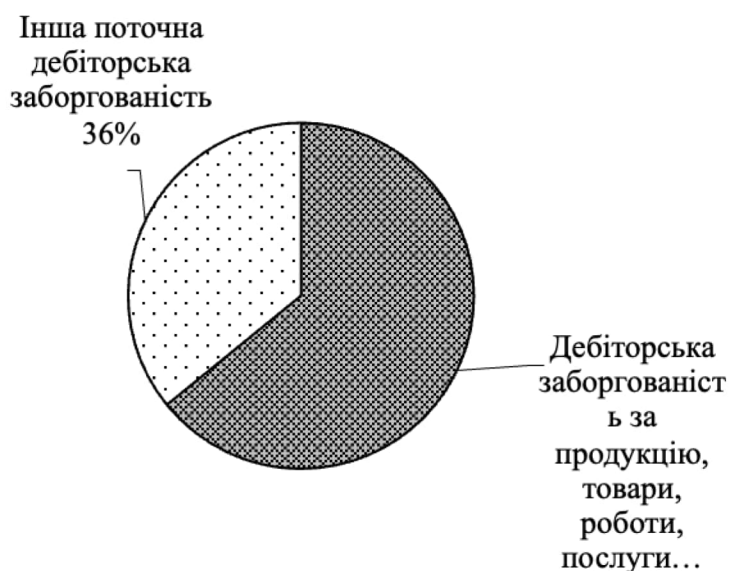

Рис. 3.6. Структура дебіторської заборгованості ПСП «ХХХ» станом на кінець 2022 р., %

У структурі дебіторської заборгованості ПСП «XXX» за 2022 рік переважає частка заборгованості за продукцію – 64,1 %. У 2020 – 2021 рр. переважає частка іншої дебіторської заборгованості – 90,7 % та 86,7 %.

Використавши дані фінансової звітності досліджуваного підприємства проаналізуємо динаміку та структуру поточних зобов'язань ПСП «XXX» у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

**Динаміка та структура зобов'язань та забезпечень
ПСП «XXX» за 2020 - 2022 рр. (станом на кінець року)**

Види зобов'язань	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.	
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	у %
1. Поточні зобов'язання, в т.ч. за:	56,6	100	6231,2	100	39137,2	100	+39080,6	У 691,5 р.
товари, роботи, послуги	1,1	1,9	6137	98,5	38996	99,6	+38994,9	У 35450,1 р.
розрахунками зі страхування	12,3	21,7	18,7	0,3	22,1	0,1	+9,8	+79,7
розрахунками з оплати праці	43,2	76,3	75,5	1,2	119,1	0,3	+75,9	У 2,8 р.
Всього:	56,6	100,0	6231,2	100,0	39137,2	100,0	+39080,6	У 691,5 р.

Рис. 3.7. Динаміка кредиторської заборгованості ПСП «XXX»
за 2020 – 2022 рр., тис. грн

У 2022 р. порівняно з 2020 р. сума поточних зобов'язань ПСП «ХХХ» зросла на 39 млн. 80,6 тис. грн або у 691,5 рази.

У складі поточних зобов'язань ПСП «ХХХ» зростання відмічено по таких складових: за товари, роботи, послуги на 38 млн. 994,9 тис. грн, за розрахунками за страхуванням на 9,8 тис. грн, або на 79,7 % та за розрахунками з оплати праці на 75,9 тис. грн, або у 2,8 рази.

Аналізуючи структуру поточної заборгованості ПСП «ХХХ», можна зробити висновок, що протягом 2021 - 2022 рр. переважає частка заборгованості за товари, роботи та послуги – 98,5 % та 99,6 %. У 2020 році. переважає частка за розрахунками з оплати праці – 76,3 %.

Продовженням аналізу стану заборгованості на підприємстві є порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості з метою дотримання стабільності фінансового стану. Для порівняльного аналізу розглянемо дані табл. 3.11 та графічне зображення динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості ПСП «ХХХ» за 2020 – 2022 рр. (рис. 3.8).

Таблиця 3.11

**Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості
ПСП «ХХХ» за 2020 – 2022 рр., тис. грн (станом на кінець року)**

Види заборгованості	Дебі-торська	Креди-торська	Перевищення заборгованості	
			дебіторської	кредиторської
2020 р.				
За товари, роботи та послуги	288,5	1,1	287,4	
Зі страхування		12,3		12,3
З оплати праці		43,2		43,2
Інша заборгованість	2809,2		2809,2	
Всього	3097,7	56,6	3096,6	55,5
2021 р.				
За товари, роботи та послуги	291	6137		5846
Зі страхування		18,7		18,7
З оплати праці		75,5		75,5
Інша заборгованість	1896,7		1896,7	
Всього	2187,7	6231,2	1896,7	5940,2
2022 р.				
За товари, роботи та послуги	572,3	38996		38423,7
Зі страхування		22,1		22,1
З оплати праці		119,1		119,1
Інша заборгованість	320		320	
Всього	892,3	39137,2	320	38564,9

Отже, у 2020 році аналіз заборгованостей ПСП «XXX» показав, що дебіторська перевищувала кредиторську на 3 млн 41,1 тис. грн за рахунок іншої поточної дебіторської заборгованості (на 2 млн 809,2 тис. грн) та товарної дебіторської заборгованості (на 287,4 тис. грн). У наступних 2021 - 2022 рр. домінуючою є кредиторська заборгованість відповідно на 4 млн 43,5 тис. грн та 38 млн 244,9 тис. грн.

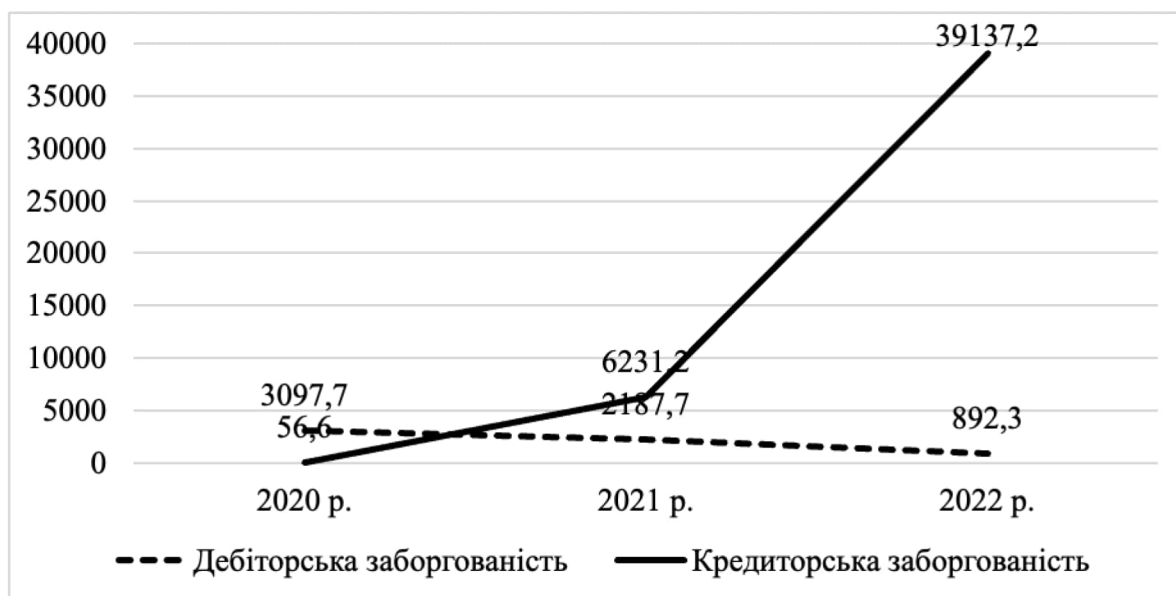

Рис. 3.8. Динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості ПСП «XXX» за 2020 – 2022 рр., тис. грн

Дебіторська та кредиторська заборгованість виступають важливим джерелом формування фінансів на підприємстві, а також впливають на діяльність кожної підпорядкованої структури за способами розрахунків та платежів.

Дебіторську заборгованість можна розглядати як із позитивного, так і негативного боків. Щодо позитивного, то вона є активом для підприємства та в подальшому має можливість вплинути на ймовірне отримання прибутку, але в процесі фінансово-господарської діяльності підприємства дебіторська заборгованість може збільшуватися, зменшуватися можливість її погашення, і тоді така заборгованість приймає вже інший бік – негативний.

На підставі аналізу динаміки дебіторської заборгованості підприємства і

складеного прогнозу її стану керівники приймають рішення щодо стратегії кредитної політики підприємства, основні складові якої такі: період кредитування, стандарти кредитоспроможності, політика інкасації.

Отже, у загальній сумі заборгованості заборгованість за товари, роботи, послуги має найбільшу питому вагу, тому в процесі аналізу цей вид заборгованості аналізується окремо.

Важливе значення має значення співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, адже показує вилучений із обороту грошовий капітал та залучений капітал як джерела фінансування поточних платежів. Дане співвідношення показує ступінь покриття кредиторської заборгованості вимогами на користь підприємства. Якщо співвідношення = 1, це є нормальним станом розрахунків. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості по товарним операціям (K_m) характеризує відношення розрахунків за придбану, поставлену продукцію, виконані роботи чи послуги:

$$K_k = \frac{ДЗ_{II}}{КЗ_{II}}, \quad (3.7)$$

де $ДЗ_t$ – дебіторська заборгованість за товари, послуги за певний період,

$КЗ_t$ – кредиторська заборгованість за товари, послуги за певний період.

Розрахунок коефіцієнта співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості по товарним операціям ПСП «XXX» представимо у вигляді табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Розрахунок коефіцієнта співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості за товарними операціями ПСП «XXX» за 2020 – 2022 рр.

Показники	Роки			Відхилення 2022 р. (+;-) до 2020 р.	
	2020	2021	2022	абсолютне	відносне, %
Дебіторська заборгованість за товари, послуги, тис. грн	288,5	291	572,3	+283,8	+98,4
Кредиторська заборгованість за товари, послуги, тис. грн	1,1	6137	38996	+38994,9	У 3644 р.
Коефіцієнт по комерційними операціям	262,273	0,047	0,015	-262,258	

Коефіцієнт співвідношення по товарними операціям ПСП «XXX» у 2020 році має високе позитивне значення, що пов'язано з переважаючим збільшенням дебіторської товарної заборгованості над кредиторською, тоді як протягом 2021 – 2022 рр. має місце стрімка негативна тенденція до зниження, що пов'язано із ростом кредиторської товарної заборгованості. Оскільки коефіцієнт співвідношення по товарними операціям менше 1, це свідчить про нестабільний стан розрахунків.

Зміна коефіцієнта співвідношення заборгованостей ПСП «XXX», а саме його збільшення відбулося за рахунок збільшення кредиторської заборгованості за товари, послуги у 3644 рази порівняно з зростанням дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги (на 98,4 %).

На підставі аналізу динаміки дебіторської заборгованості ПСП «XXX» і складеного прогнозу її стану керівники можуть приймати рішення щодо стратегії політики на перспективу.

3.3. Комплексне оцінювання дебіторської заборгованості за товарними операціями та напрями поліпшення розрахункових відносин підприємства

У загальному вигляді алгоритм методики комплексної оцінки стану дебіторської заборгованості господарюючих суб'єктів містить у собі дев'ять етапів:

I - конкретизація цілей користувачів.

II - визначення об'єктів оцінки.

III - вибір часового періоду (дати оцінки).

IV - визначення фактичних значень показників, що характеризують параметри стану дебіторської заборгованості.

V - виділення показників стану дебіторської заборгованості, що не є випадковими.

VI - визначення фактичних значень параметрів стану дебіторської заборгованості за окремими періодами.

VII - визначення нормативних значень параметрів стану дебіторської заборгованості.

VIII - аналіз та інтерпретація стану дебіторської заборгованості.

IX - комплексна оцінка стану дебіторської заборгованості, оснований на аналізі фактичних та нормативних значень індивідуальної оцінки стану дебіторської заборгованості.

Узагальнюючим показником дебіторської заборгованості є її оборотність, яка характеризується двома показниками: у днях і у разях (коефіцієнт оборотності).

За даними табл. 3.13 проведемо комплексну аналітичну оцінку стану дебіторської заборгованості ПСП «XXX».

Таблиця 3.13

**Комплексна аналітична оцінка стану дебіторської заборгованості
ПСП «XXX» за 2020 – 2022 рр.**

Показники	Роки			Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.	
	2020	2021	2022	абсолютне	відносне, %
А	1	2	3	4	5
Вихідні дані					
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн	31057,6	7539	22584	-8473,6	-27,3
2. Середньорічна величина дебіторської заборгованості, тис. грн	2624,95	2642,7	1540	-1085,0	-41,3
3. Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості, тис. грн	2624,95	2642,7	1540	-1085,0	-41,3
4. Середньорічна величина поточної кредиторської заборгованості, тис. грн	1356,9	3143,9	22684,2	+21327,3	У 16,2 р.
5. Середньорічна вартість майна (капіталу), тис. грн	17215,6	30446,55	55732,15	+38516,6	У 3,2 р.
6. Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	10955,1	26275,3	52591,2	+41636,1	У 4,8 р.
Показники оцінки стану дебіторської заборгованості					
7. Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	11,832	2,853	14,665	+2,8	х

А	1	2	3	4	5
8. Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів	30	126	25	-6	-19,3
9. Питома вага дебіторської заборгованості в майні, %	15,2	8,7	2,8	-12,5	х
10. Питома вага поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах, %	24,0	10,1	2,9	-21,0	х
11. Коефіцієнт співвідношення поточної дебіторської та кредиторської заборгованості	1,935	0,841	0,068	-1,9	х
12. Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу (виручки) від реалізації, %	8,5	35,1	6,8	-1,6	х

Отже, стан показників, що характеризують дебіторську заборгованість ПСП «ХХХ» наступні:

– коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості збільшився з 11,832 у 2020 році до 14,665 у 2022 році, відповідно тривалість одного обороту заборгованості дебіторів зменшилась на 6 днів, або на 19,3 %, що свідчить про прискорення оборотності дебіторської заборгованості;

– питома вага дебіторської заборгованості в майні зменшилась на 12,5 пункти, що пов'язано із зростанням середньорічної вартості майна (у 3,2 рази) порівняно з зниженням суми середньорічної поточної дебіторської заборгованості (на 41,3 %);

– питома вага дебіторської заборгованості у оборотних активах зменшилась на 21 пункти;

– кредиторська заборгованість протягом 2021 – 2022 рр. перевищує дебіторську, про що свідчить відношення дебіторської заборгованості до кредиторської відповідно на 0,841 та 0,068 пункти;

– показник, який характеризує відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зменшився на 1,6 %, що пояснюється як зниженням чистого

доходу (виручки) від реалізації, так і середньорічної суми дебіторської заборгованості.

Модель факторного аналізу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПСП «XXX»:

$$\text{ЧД} = \text{ДЗ} \times \text{Кобдз}. \quad (3.8)$$

За даними табл. 3.13 проводиться розрахунок умовного значення результативного показника, тис. грн:

$$\begin{aligned} \text{ЧД}_{\text{ум}} &= \text{ДЗ}_1 \times \text{Кобдз}_0. \\ \text{ЧД}_{\text{ум}} &= 1540 \times 11,832 = 18\,221,28. \end{aligned} \quad (3.9)$$

Загальна зміна (+;-) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ПСП «XXX», тис. грн:

$$\begin{aligned} \Delta \text{ЧД} &= \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_0 \\ \Delta \text{ЧД} &= 22584 - 31057,6 = -8473,6 \end{aligned} \quad (3.10)$$

у тому числі за рахунок факторів:

1. Суми дебіторської заборгованості:

$$\begin{aligned} \Delta \text{ЧД}_{\text{дз}} &= \text{ЧД}_{\text{ум}} - \text{ЧД}_0. \\ \Delta \text{ЧД}_{\text{дз}} &= 18221,28 - 31057,6 = -12\,836,32. \end{aligned} \quad (3.11)$$

2. Коефіцієнта обертання дебіторської заборгованості:

$$\begin{aligned} \Delta \text{ЧД}_{\text{кодз}} &= \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_{\text{ум}}. \\ \Delta \text{ЧД}_{\text{кодз}} &= 22584 - 18221,28 = +4\,362,72. \end{aligned} \quad (3.12)$$

Перевірка розрахунку:

$$\begin{aligned} \Delta \text{ЧД} &= \Delta \text{ЧД}_{\text{дз}} + \Delta \text{ЧД}_{\text{кодз}}. \\ \Delta \text{ЧД} &= -12\,836,32 + 4\,362,72 = -8\,473,6 \end{aligned} \quad (3.13)$$

Факторний аналіз чистого доходу ПСП «XXX» показав:

– за рахунок збільшення у 2022 році порівняно з 2020 роком коефіцієнта обертання дебіторської заборгованості на 2,8 пункти, чистий дохід від реалізації продукції збільшився на 4 млн 362,72 тис. грн;

– за рахунок зниження середньорічної суми поточної дебіторської заборгованості на 1 млн. 85 тис. грн, або на 41,3 %, чистий дохід зменшився на 12 млн. 836,32 тис. грн;

- перевірка підтвердила правильність розрахунку.

Облікована сума дебіторської заборгованості на балансі суб'єктів господарювання (рядки 1125 – 1155 «Балансу (Звіту про фінансовий стан)») – досить часте явище. Такі суми можна розглядати в якості засобу погашення кредиторської заборгованості; частини продукції, проданої покупцям, наданих робіт та послуг, які не є оплаченими; як складовою оборотних активів підприємства.

Вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємства можна розглядати по різному. Виникнення дебіторської заборгованості супроводжується:

- виникненням дебіторської заборгованості, яка може бути визнана сумнівною чи безнадійною. Це призводить до збитків, а інколи і до банкрутства підприємства;
- вилученням грошових коштів з обороту, сповільнення їх оборотності. Це призводить до збільшення кредиторської заборгованості підприємства (нестача грошових коштів на рахунках у банку чи готівки для розрахунків);
- зниження показників ліквідності та платоспроможності, внаслідок нестачі грошових коштів. Це призводить до зменшення економічного потенціалу та конкурентоспроможності підприємства;
- зниження рівня прибутковості підприємства. Це призводить до зниження виплат податків та платежів до бюджету.

Для визначення впливу заборгованості дебіторів ПСП «XXX» на фінансовий стан підприємства:

1. Визначимо ліквідність балансу, оскільки дебіторська заборгованість є середньо-ліквідним активом. Ліквідність балансу визначається за інформацією «Балансу «Звіту про фінансовий стан».

Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні засобів (активів балансу), які згруповані за ступенем їх ліквідності, із зобов'язаннями (пасив балансу), які згруповані за строками їх погашення та розміщені у порядку зростання їх термінів.

За ознакою рівня ліквідності, тобто швидкості перетворення в грошові кошти, активи підприємства поділяються на 4 групи:

- високоліквідні, або найбільш ліквідні активи (A1) – рядки 1160 + 1165 ф. № 1;
- середньоліквідні, або активи, що швидко реалізуються (A2) - сума рядків із 1120 по 1155 (без 1136) ф. № 1;
- низьколіквідні, або активи, що повільно реалізуються (A3) – сума рядків 1100+1110+1170 +1180+1190 ф. № 1;
- важколіквідні, або активи, що важко реалізуються (A4) - сума рядків 1095+1200 ф. № 1.

Проведемо аналіз динаміки та структури активів ПСП «XXX» за рівнем ліквідності у табл. 3.14.

Таблиця 3.14

**Динаміка та структура активів для визначення ліквідності
ПСП «XXX» за 2020 – 2022 рр. (станом на кінець року)**

Види активів за рівнем ліквідності	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення 2022 р. до 2020 р. (+, -)		
	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	сума, тис. грн	у % до під-сумку	суми, тис. грн	питомої ваги, п.п.	у %
1. Високоліквідні активи	39	0,3	118	0,3	13522	20,2	+13483	+19,9	У 346,7 р.
2. Середньоліквідні активи	3098	18,7	2188	4,9	892	1,3	-2205	-17,4	-71,2
3. Низьколіквідні активи	596	3,6	24108	54,3	31973	47,6	+31378	+44,0	У 53,6 р.
4. Важколіквідні, або активи, що важко реалізуються	12798	77,4	17950	40,5	20714	30,9	+7916	-46,5	+61,9
Разом	16530	100,0	44363	100,0	67101	100,0	+50571	X	У 4,1 р.

Аналіз активів за рівнем ліквідності ПСП «XXX» показав, що їх вартість збільшилась у 2022 р. порівняно з 2020 р. на 50 млн. 571 тис. грн, або у 4,1 рази. У розрізі активів відмічено підвищення вартості високоліквідних активів на 13 млн. 483 тис. грн або на 19,9 % та низько-ліквідних активів – 31 млн.

378 тис. грн, або у 53,6 рази. Зниження відмічено по вартості середньо-ліквідних активів на 2 млн. 205 тис. грн, або на 71,2 %. Зростання також відмічено по вартості важко-ліквідних на 7 млн. 916 тис. грн, або на 61,9 %.

У структурі активів підприємства за 2021 - 2022 рр. переважала частка низько-ліквідних активів – 54,3 % та 47,6 %. У 2020 році переважала частка важко-ліквідних активів – 77,4 %.

За ознакою терміновості оплати пасиви балансу, або зобов'язання, поділяються на 4 групи:

- найбільш термінові зобов'язання, або негайні пасиви (П1) - сума рядків із 1610 по 1650 ф. № 1;

- короткострокові зобов'язання, або короткострокові пасиви (П2) – сума рядків 1600+1605 +1660+1665+1670+1690 ф. № 1;

- довгострокові зобов'язання, або довгострокові пасиви (П3) – рядок 1595 ф. № 1;

- постійні зобов'язання, або постійні пасиви (П4) - сума рядків із 1495+1700 ф. № 1.

Проведемо аналіз динаміки та структури зобов'язань ПСП «XXX» за терміновістю у табл. 3.15.

Таблиця 3.15

**Динаміка та структура пасивів за терміновістю ПСП «XXX»
за 2020 – 2022 рр. (станом на кінець року)**

Види пасивів за терміном оплати	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення 2022 р. до 2020 р. (+, -)		
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	питомої ваги, пунктів	у %
1. Найбільш строкові зобов'язання	57	0,4	26307	59,3	49194	73,3	+49138	+72,9	У 863,1 р.
2. Короткострокові зобов'язання	800	4,8	-	-	-	-	-800	-4,8	-100
3. Постійні пасиви	15674	94,8	18056	40,7	17907	26,7	+2234	-68,1	+14,3
Разом	16530	100,0	44363	100,0	67101	100,0	+50571	X	У 4,1 р.

Аналіз пасивів за терміном оплати ПСП «ХХХ» показав, їх сума у 2022 р. порівняно з 2020 р. збільшилась на 50 млн. 571 тис. грн або у 4,1 рази, за рахунок вартості найбільш строкових зобов'язань, які зросли на 49 млн. 138 тис. грн, або у 863,1 рази. Зниження відмічено по вартості короткострокових зобов'язань на 800 тис. грн або на 100 %. Збільшення також відмічено по вартості постійних пасивів, що збільшилися 2 млн. 234 тис. грн, або на 14,3 %.

У структурі пасивів ПСП «ХХХ» протягом 2021 - 2022 рр. переважає частка найбільш строкових зобов'язань – 59,3 %, 73,3 %. У 2020 році – частка постійних пасивів – 94,8 %.

Як уже зазначалося, ліквідність підприємства – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань, тому для аналізу ліквідності потрібно зіставити активи з пасивами (табл. 3.16). За даними табл. 3.15 в звітному році виконуються такі умови: $A1 < P1$; $A2 > P2$; $A3 > P3$. Тобто, перша умова свідчить про неспроможність ПСП «ХХХ» погасити найбільш строкові зобов'язання за рахунок грошових коштів.

Таблиця 3.16

Оцінка ліквідності балансу ПСП «ХХХ» за 2020 – 2022 рр., тис. грн

Умовні позначення	Надлишок (+) або нестача (-) платіжних засобів	Роки		
		2020	2021	2022
A1-П1	Високоліквідних активів	-17	-26190	-35672
A2-П2	Середньоліквідних активів	+2298	+2188	+892
A3-П3	Низьколіквідних активів	+596	+24108	+31973
	Разом	+2876	+106	-2807

За двома наступними умовами ПСП «ХХХ» має поточну ліквідність підприємства, яка свідчить про його поточну платоспроможність. Таким чином, баланс станом на 2020 - 2021 рр. має ознаки ліквідного. Та все ж у 2022 році за рахунок різкого зростання суми поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи послуги, баланс, ліквідність підприємства погіршилася, а баланс є неліквідним.

2. Проведемо факторний аналіз коефіцієнта загальної ліквідності.

За допомогою способу ланцюгових підстановок визначимо вплив факторів (в числі яких є дебіторська заборгованість) на зміну коефіцієнта загальної ліквідності ПСП «XXX» (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Вихідна інформація для факторного аналізу коефіцієнта загальної ліквідності ПСП «XXX» за 2020 – 2022 рр.

Показники	Умовні позначення	Роки		Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.	
		2020	2022	абсолютне	відносне, %
1. Оборотні активи, тис. грн	ОА	11729,2	64361	+52631,8	У 5,5 р.
2. Поточні зобов'язання, тис. грн	ПЗ	56,6	39137,2	+39080,6	У 691,5 р.
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	КЗЛ	207,230	1,644	-205,586	х

Модель факторного аналізу коефіцієнта загальної ліквідності:

$$КЗЛ = \frac{ОА}{ПЗ} \quad (3.14)$$

За даними табл. 3.17 проводиться розрахунок умовного значення коефіцієнта загальної ліквідності:

$$КЗЛ_{ум} = \frac{ОА_1}{ПЗ_0} \quad (3.15)$$

$$КЗЛ_{ум} = 64361/56,6=1137,120$$

Загальна зміна (+;-) коефіцієнта загальної ліквідності ПСП «XXX»:

$$\Delta КЗЛ = КЗЛ_1 - КЗЛ_0. \quad (3.16)$$

$$\Delta КЗЛ = 1,644 - 207,230 = -205,586$$

у тому числі за рахунок факторів:

1. Оборотних активів:

$$\Delta КЗЛ_{оа} = КЗЛ_{ум} - КЗЛ_0. \quad (3.17)$$

$$\Delta КЗЛ_{оа} = 1137,120 - 207,230 = 929,89.$$

2. Поточних зобов'язань:

$$\Delta КЗЛ_{пз} = КЗЛ_1 - КЗЛ_{ум} \quad (3.18)$$

$$\Delta КЗЛ_{пз} = 1,644 - 1137,120 = -1135,476.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta K3Л = \Delta K3Л_{\text{oa}} + \Delta K3Л_{\text{пз}} \quad (3.19)$$

$$\Delta K3Л = 929,89 - 1135,476 = -205,586.$$

Отже, коефіцієнт загальної ліквідності ПСП «XXX» у 2022 році порівняно з 2020 роком зменшився на 205,586 пункти, в тому числі за рахунок зростання вартості оборотних активів на 52 млн. 631,8 тис. грн, або у 5,5 рази, коефіцієнт збільшився на 929,89 пункти, за рахунок збільшення суми поточних зобов'язань на 39 млн. 080,6 тис. грн, або у 691,5 разів, коефіцієнт зменшився на 1135,476 пункти. Перевірка підтвердила правильність розрахунків.

Для ведення на ПСП «XXX» активної дебіторської політики необхідно: аналізувати дебіторську заборгованість і визначати на основі аналізу загальних принципів надання відтермінування платежу (комерційного кредиту); розробити правила встановлення термінів комерційного кредиту; визначити гарантії, під які надається комерційний кредит; розробити методи оцінки надійності покупця; встановити правила визначення суми комерційного кредиту, що надається одному покупцеві; розробити способи «збору» дебіторської заборгованості; побудувати ефективну систему контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

ВИСНОВКИ

Трактування терміну «дебіторська заборгованість» в роботах науковців є різноманітним. Вона розглядається у різних контекстах як: сума фінансових зобов'язань, що може включати непогашені рахунки, непогашені кредити, заборгованість за векселями тощо; інвестиції у оборотні активи інвестиції, які підприємство зробило в оборотні активи, наприклад, запаси товарів, які були поставлені, але ще не оплачені клієнтами; грошові кошти, що знаходяться в обігу; боргові зобов'язання юридичних та фізичних осіб перед підприємством; боргові вимоги, котрі підприємство пред'явило до своїх дебіторів, які заборговані платити за отримані товари або послуги; загальна сума заборгованості дебіторів на певну дату.

Фактори, які впливають на розмір дебіторської заборгованості, включають: оцінку клієнтів, класифікацію їх за видами продукції, обсягами, рівнем платоспроможності та умовами оплати. Для цілей бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість за товарними операціями повинна охоплювати основні складові елементи: суб'єкти (в частині визначення контрагента), об'єкти (специфіку бухгалтерського обліку активу, що виступає об'єктом купівлі-продажу), договір, форма здійснення розрахунків тощо.

Оцінка поточної дебіторської заборгованості здійснюється на дату виникнення (за первісною вартістю) та на дату складання балансу (за первісною вартістю та за чистою вартістю реалізації).

В результаті дослідження синтетичного та аналітичного обліку товарної дебіторської заборгованості у ПСП «XXX» встановлено:

- своєчасне, правильне ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості за нормами НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та Інструкції про застосування Плану рахунків має велике значення для об'єктивного відображення на рахунках названих розрахунків;

- своєчасні та правильні записи (проведення) на рахунках обліку господарських операцій, пов'язаних з виникненням та погашенням

заборгованості, дають змогу накопичувати інформацію, необхідну для складання фінансової звітності, контролю та аналізу руху й стану названих активів, витрат і доходів, пов'язаних з ними;

- резерв сумнівних боргів не створюється;
- регістрами синтетичного та аналітичного обліку є вихідні машинограми: «Оборотно-сальдова відомість по рахунку», «Аналіз рахунка», «Аналіз рахунка за датами», «Аналіз рахунка за субконто», «Обороти рахунка», «Журнал-ордер та відомість по рахунку».

Обліковий процес дебіторською заборгованості закінчується складанням звітності. Дебіторська заборгованість в частині розрахунків з покупцями відображається у Балансі, Звіті про фінансові результати та Примітках до фінансової звітності.

ПСП «XXX» є платником податків, веде їх окремий облік та перебуває на спрощеній системі оподаткування (платник єдиного податку 4 групи). Встановлено, що станом на кінець 2022 р. ПСП «XXX» має податковий борг. При веденні обліку податкових розрахунків товариство дотримується всіх норм чинного законодавства, вчасно подаючи податкову звітність та перераховуючи до бюджету обов'язкові платежі.

Аналіз діяльності підприємства дав підстави зробити висновок про фінансово нестійкий фінансовий стан та залежність від кредиторів. Показники ліквідності показали, що використавши наявні оборотні активи, підприємство немає можливість погасити поточні зобов'язання. Формування фінансових результатів ПСП «XXX» відбувається в розрізі двох видів діяльності – операційної та іншої звичайної (інші доходи та витрати). В результаті у 2022 році отримано збиток – 148,6 тис. грн. Аналіз дебіторської заборгованості показав:

- тривалість одного обороту заборгованості дебіторів зменшилась на 6 днів, або на 19,3 %, що свідчить про прискорення оборотності дебіторської заборгованості;
- питома вага дебіторської заборгованості в майні зменшилася на

12,5 пункти, що пов'язано із зростанням середньорічної вартості майна (у 3,2 рази) порівняно з зниженням суми середньорічної поточної дебіторської заборгованості (на 41,3 %);

- питома вага дебіторської заборгованості у оборотних активах зменшилась на 21 пункти;

- показник, який характеризує відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зменшився на 1,6 %, що пояснюється як зниженням чистого доходу (виручки) від реалізації, так і середньорічної суми дебіторської заборгованості.

Для покращення стану розрахунків за товарними операціями необхідно:

- обрати спосіб управління дебіторською заборгованістю самостійне управління заборгованістю спеціалізовані служби: кредитні контролери, служби безпеки або передання управління заборгованістю на зовнішнє управління - аутсорсинг - доручення роботи із заборгованістю організації, яка спеціалізується на такій діяльності;

- запобігати виникненню сумнівної або безнадійної дебіторської заборгованості шляхом контролю за термінами та умовами надання товарного кредиту. Для цього доцільно запропонувати Реєстр дебіторської заборгованості, де міститимуться дані про дебіторів підприємства, які згруповані відповідно до частки та термінів прострочення дебіторської заборгованості;

- створити договірний відділ, важливим моментом у роботі якого є правильна постановка задачі та донесення її до відома виконавця, доречно для економії фонду оплати праці до його функцій віднести контроль за сумами заборгованості.

- сформувати журнал реєстрації договорів, що міститиме інформацію про перелік укладених договорів в хронологічному порядку, основні положення договору та строк його виконання;

- для оцінки фінансового стану постачальників, їх надійності, скористатися сервісом перевірки контрагентів YouControl.